Tehliarstvo na Záhorí

Marián Čurný, Pavol Jelínek

Úvod

Cieľom predloženého príspevku je snaha o priblíženie pozadia historického tehliarstva na Záhorí. Zo strany autorov ide o prvotný pokus o sumár prameňov, ktoré to umožňujú aspoň čiastočne. V príspevku pracujeme s dvoma druhmi prameňov – písomnými, ktoré sú výsledkom excerpcie najmä z regionálnych monografií, monografií obcí a iných tlačovín, a hmotnými – teda priamo nálezmi tehiel a iných tehliarskych výrobkov, ktoré sa podarilo zhromaždiť počas nesystematických zberov v rokoch 2006–2008.

Tehly sú na Záhorí známe už od doby rímskej, čoho učebnicovým príkladom sú nálezy tehliarskych výrobkov s kolkami Légie X Gemina, XIII Gemina, XIIII Gemina Martia Victrix a XV Apollinaris z 1. a 2. stor. n.l. z rímskej stanice v Stupave (súhrne *Turčan, pripravované do tlače*). Podobne, ako je tomu v celom naddunajskom priestore, aj na Záhorí až do obdobia vrcholného stredoveku upadá znalosť výroby tehiel. Najstaršie autochtónne tehliarske výrobky na Záhorí zaznamenávame až v spojitosti s výstavbou reťaze strážnych hradov na západnej strane Malých Karpát v období po tatárskom vpáde v rokoch 1241–1242. Ide o hrady Branč, Korlátka, Plavecký hrad a Pajštún, v tyle zosilnené o hrady Dobrá Voda a Ostrý Kameň (k problematike pozri *Hoferka 2008*, 285, 286). Stredoveké tehly zozbierané na hradoch Branč, Korlátka, Plaveckom hrade a na Pajštúne možno považovať za typické výrobky z obdobia gotiky. Následne sa nám podarilo nesystematickými zbermi získať tehliarske výrobky až zo záverečného obdobia existencie slobodného tehliarskeho podnikania, t.j. z 19. ale prevažne až z prvej polovice 20. stor. Pre obdobie od cca. 15. po 18. stor. možno predbežne vysloviť iba niektoré čiastkové závery a to najmä z dôvodu absencie výraznejšieho množstva reprezentatívnych nálezov tehiel.

Aj z hľadiska štúdia histórie a historiografie tehliarstva je územie Záhoria zaujímavou oblasťou. Je to dané jeho geologickou skladbou, ktorá je charakteristická nedostatkom najpoužívanejšieho stavebného materiálu – kameňa a na druhej strane hojnosťou základných tehliarskych surovín, sprašových hlín a piesku, čím teda podmieňovala predpokladaný skorý vznik vlastnej výroby tehiel. Platí to v plnej miere pre obdobie novoveku, najmä jeho mladšieho úseku, kedy sa aj zmnohonásobuje počet písaných zmienok o tehliarstve na Záhorí, ku ktorým môžeme priradiť aj informácie excerptovateľné z kartografických zobrazení Záhoria od 18. po 20. stor.

Územie Záhoria na západe a severozápade vymedzuje rieka Morava, ktorá zároveň tvorí aj štátnu hranicu s Rakúskom a Českou republikou. Na východe to sú okresy Trenčín a Trnava a na juhovýchode oblasť ohraničuje hrebeň Malých Karpát (*obr. 1*). V smere sever–juh je dĺžka územia Záhoria približne 75 km a v smere západ–východ cca. 35 km. Väčšinu územia Záhoria zaberá Záhorská nížina, kým jeho severovýchodnú časť vypĺňa Myjavská pahorkatina a východnú Malé Karpaty. Podľa geologického vývoja a terajšieho stavu povrchu možno územie Záhoria rozčleniť na dva celky: Borskú nížinu a Chvojnickú pahorkatinu. Kým Borská nížina je tvorená prevažne viatymi pieskami, Chvojnickú pahorkatinu modelovali západné vetry, ktoré sem naviali hrubé vrstvy spraše a sprašových hlín, vhodných pre tehliarstvo.

Celkovo možno Záhorie označiť za uzatvorený makroregión, ktorý z viacerých hľadísk vykazuje veľký počet podobných znakov. V stavebníctve, ako to podrobne popísal *Š. Mruškovič* (*1975*), to je opakované využívanie stavebných techník, pri ktorých sa v najväčšej miere uplatnili nepálené tehly a tzv. války (alebo aj veprovice a kotovice). V neskoršom období, t.j. od približne polovice 19. stor., to už bolo používanie pálených tehiel.

Ako bolo naznačené, výhodou územia Záhoria pri pokuse o rekonštrukciu tehliarstva najmä v novoveku je fakt, že v tomto ohraničenom prostredí nachádzame tehly prevažne miestnej produkcie a proveniencie, v menšej miere a v dostupnej vzdialenosti od železnice sa vyskytujú aj tehly z veľkých „expandujúcich“ tehelní, ako napr. Wienerbergerovské tehelne v Devínskej Novej Vsi, Slovenské akciové tehelne v Hodoníne a pod. Predložený príspevok mapuje dejiny tehliarstva na Záhorí v dvoch smeroch: Prvým je sumár písomných prameňov k tehliarstvu a druhým je katalóg nálezov stavebnej

keramiky, strešnej krytiny, dlaždíc a tehiel, prevažne značkovaných, no v mnohých prípadoch dochovaných iba fragmentárne.

Historická komparácia

Za doterajšieho stavu bádania o historickom tehliarstve na Záhorí možno konštatovať, že sme zaznamenali štyridsať štyri obcí s písomnými zmienkami o tehliarskej výrobe. Gros zmienok sa dotýka obdobia 19. a 20. stor. Oproti tomu hmotné doklady tehliarstva, nálezy tehiel alebo iných tehliarskych výrobkov, sa doposiaľ podarilo získať z dvadsiatich troch lokalít. Opäť platí, že získané entity pochádzajú z obdobia mladšieho novoveku až 20. stor. Z tohto zobrazenia (*tabela 1*) je zrejmá nevyrovnanosť medzi písomnými prameňmi a nálezmi tehiel, ktoré by s nimi mali korešpondovať. Tento rozdiel vystupuje ešte omnoho markantnejšie po doplnení počtu tehelní na Záhorí z konca 19. a prvej polovice 20. stor. na základe novších prameňov.

Historické pramene

Borský Svätý Jur (okr. Senica): Na konci 19. stor. bola na rozhraní chotárov Sekule, Moravský Sv. Ján a Borský Sv. Jur stará tehelňa. Novú potom založila v Borskom Sv. Jure rodina Procházková z Lanžhota (*Zajíčková 2007a*). V roku 1932 tu začali s ručnou sezónnou výrobou tehiel, ktorá bola v roku 1959 znárodnená (*Slimák a kol. 1976*, 27).

Borský Mikuláš (okr. Senica): V období 1. ČSR tu pracovné príležitosti okrem škrobárne poskytovala aj tehelňa (*Fordinálová 1994*, 17).

Brezová pod Bradlom (okr. Myjava): Prvá zmienka o pálení tehly v Brezovej pod Bradlom pochádza už z roku 1725 v súvislosti s prístavbou kostola (*Mruškovič 1970*, 138, pozn. 6). Neskôr sa tehelňa v Brezovej spomína v roku 1772 v mestských účtoch. V rubrike „Obecné útraty“ sa uvádza, že v tomto roku prebiehala stavba tehelne, ktorú robí hrobár, a že tehelňa poskytla tehly na farský včelín (*Lehotská 1970*, 37, pozn. 64). K snahe o uplatnenie pálenej tehly v Brezovej pod Bradlom došlo až roku 1813, keď richtár Martin Gavora dal v priestore Vandárskej vybudovať obecnú tehelňu (*Mruškovič 1970*, 138). Avšak ani toho úsilie nebolo ešte korunované úspechom, pretože, ako sa dozvedáme z brezovskej kroniky Protocolum Privilegiati Oppidi: *„Tyehler nerozumnj dve pecze wjpaljcze wssecka Tyehla byla na nicz, czo wjdjcze ten Tyehler zutekal na Myjavu“* (*Drobný 1905*, 130).

Devínska Nová Ves (okr. Bratislava): V roku 1870 tu s ručnou výrobou tehiel začala bratislavská rodina Rösslerovcov (*Zlochová 1998*). Na prelome storočí prevzala tehelňu viedenská firma Wienerberger Ziegelein. V roku 1909 dali do prevádzky prvú kľukatú 18–komorovú pec a prikúpili nové stroje, ktoré rozšírili sortiment výrobkov. V roku 1920 bola tehelňa odkúpená a stala sa súčasťou Slovenských akciových tehelní so sídlom v Hodoníne (*Munzar 1923*, 237, 238). Znárodnená bola v roku 1946 (*Slimák a kol. 1976*, 16, 17).

Dojč (okr. Senica): V 19. stor. bola v Dojči pri Senici založená nová tehelňa v chotárnej časti Úrebrí. Chotárny názov „Stará ciheuňa“ dokladá existenciu tehelne aj predtým. Tehelňa pracovala do 30. rokov 20. stor. (*Zajíčková 2007a*).

Gajary (okr. Malacky): V rokoch 1658–1680 prebiehala výstavba kostola Zvestovania Panny Márie, ktorý si zásobovala a financovala obec sama. Tehlu si vyrábali farníci vo vlastnej réžii. Pri novostavbe postavili dve pece, drevo narúbali v okolitých lesoch, ktoré siahali až po obec. V Hodoníne najali tehliarskeho majstra Petra Nákladného, ktorému zverili dozor nad výrobou. Hlinu vozili furmani z okolitých hliníkov, želiari s hofiermi ju miesili a robili z nej tehly, ktoré na mieste sušili i vypaľovali. V rokoch 1718–1722 zase prebiehala výstavba ohrady okolo kostolného areálu. Na stavbu spotrebovali 245 000 tehiel. Z toho priviezli z levárskej tehelne 12 000 v cene 4 zl. za 1000 kusov. Ostatné tehly vyrobili sami. Podobne ako pri výstavbe kostola, postavili pri moste do Dürnkrutu pec na pálenie tehiel. Domáci murári pýtali za jej výstavbu 30 zl., preto dali prednosť murárovi z Moravy, ktorý ju postavil za 19 zl. Naraz v nej vypálili 25 000 kusov tehiel. Drevo na pálenie poskytlo panstvo, dovážali ho farníci (*Hallon b.r.v.*, 80, 86, 87).

Gbely (okr. Skalica): Tehelňu tu v roku 1905 založil Herman Armín Grünmandl na polohe Pod Ostrým vrchom pri ceste do Smolinského. Za jeho vlastníctva značila tehly značkou HG. Okrem tejto bola v poli Záhumenica smerom na Farské ešte Lechpérova tehelňa, ktorá však skoro zanikla.

K známym tehliarským rodinám, bývajúcim priamo v Grünmandlovej tehelni patrili rodiny Uhrincov, Válkov a Včelkov (*Chocholáčková 1992*, 19, 24). V roku 1939 ju odkúpil Konštantín Čársky. V roku 1948 tehelňu prevzal podnik Nafta (*Slimák a kol. 1976*, 27).

Kúty (okr. Senica): Miestne tehliarstvo v Kútoch dokladajú chotárne názvy *Za cihuama* a *U ciheuňi* na konci Vitrádskej cesty a zápisy v matrike. V roku 1711, resp. 1719, je zapísaná tehliarka Kilianka z Moravy, ktorá pálila tehly na kútsky kostol. Tehliarka Kilianka zomrela 20. novembra 1719 pri vyrábaní tehly. 20. novembra 1718 sa do rodiny tehliara Františka a Evy Harbikovcov v Kútoch narodilo dievčatko, ktoré pokrstili Alžbeta. V prvej polovici 20. stor. tu mali tehelňu bratia Štefan a Matej Polákovci. Vyrábali pálenú tehlu a škridlu (*Zajíčková 2004*, 167; *2007a*).

Lakšárska Nová Ves (okr. Senica): Na začiatku 20. stor. sa v obci nachádzali tri tehelne – tehelňa Jána Žáka, Františka Žáka a tretiu mali domkári združení v pasienkovej spoločnosti (*Vandráková 1993*, 27; *Zajíčková 2007a*).

Malacky (okr. Malacky): V Malackách pracovali v 19. stor. viaceré tehelne, o ich existencii vieme však až z 20. stor. Významnú úlohu mala tzv. pálffyovská tehelňa. Podľa kmeňovej knihy I. Prenoszila z roku 1899, zostavenej na základe fideikomisu Pavla IV. Pálfiho, bola ocenená na 5000 zl. Pálffyovská tehelňa používala iniciálky mena vládnuceho zemepána a jeho priezviska – M. P. (Mikuláš Pálffy), H. M. P. (herzog – knieža Mikuláš Pálffy), J. P. (Ján Pálffy), H. P. (herzog – knieža Pálffy), A. H. P. (Anton herzog – knieža Pálffy) a podobne (*Šíp – Trebišovský 1996*, 69). Z prvej polovice 20. stor. sú známe najmä tehelne – Rohlíčkova (smer Veľké Leváre), Uhrincova (smer Veľké Leváre, bližšie k Malackám a k dnešnej ceste), tehelňa neďaleko neskorších štátnych majetkov, Brachfelda (Práchfelda), Štepánkova na konci Stupavskej ul., Šimkova na mieste dnešného smetiska. Časť tehelní menila v prvej polovici 20. stor. svojich majiteľov, preto je ich počet neúplný (*Belan – Šíp – Yurkovic 2006*, 46, 53; *Šíp – Trebišovský 1996*, 102).

Malé Leváre (okr. Malacky): V rokoch 1781–1782 sa opravoval kostol v Malých Levároch. Oprava si vyžiadala zakúpenie 16 000 tehiel a 6000 škridiel za 58 zl. (*Gúth – Gúthová 1997*, 174). V roku 1805 sa zase uskutočnila oprava veže kostola, na ktorú sa zakúpilo 1000 tehiel za 15 zl. (*Gúth – Gúthová 1997*, 174).

Marianka (okr. Malacky): V Marianke existovali po začiatku 20. stor. dve tehelne. Prvú poznáme podľa značenia na tehlách – patrila J. Hornáčkovi. Ten po zrušení výroby rozpredal vybavenie tehelne na Moravu. Druhá patrila pravdepodobne rodine Šumových. O jej vzhľade a vybavení sme informovaní z fotografie z roku 1910. Pozostávala z dvoch budov, šopy na sušenie tehiel a výrobne – prípravne, a dvoch tehliarskych pecí. Na snímku je viditeľný rozrušený svah so stopami kopania hliny, siahovice dreva a štôsy tehiel. Táto tehelňa zanikla počas družstevnej parcelácie v 50. rokoch.

Moravský Svätý Ján (okr. Senica): V 30. rokoch premávala v okolí Moravského Svätého Jána úzkokoľajná železnica, ktorá zvážala do železničnej zastávky Dúbrava drevo, poľnohospodárske produkty a tehly, vyrobené v tehelni U Janíčkov (*Hallon 1999*, 97).

Petrova Ves (okr. Skalica): Podľa súpisu živnostníkov v období 1. ČSR v obci pôsobil jeden tehliar (*Kumpanová 1993*, 14).

Podbranč (okr. Senica): V miestnej tehelni sa tehly vyrábali do roku 1945 (*Zajíčková 2007a*).

Prievaly (okr. Senica): Od polovice 19. storočia sa tu vyrábali tehly, čo dokladá chotárny názov Pod hájom – tehelňa, a do 1. svetovej vojny aj škridly. Pred 1. svetovou vojnou vlastnil tehelňu Jozef Majzlík, neskôr majiteľ statku Šrámek. V tehelni bolo zamestnaných 30 ľudí a denne vyrobili v priemere 15 tisíc tehál. Po prechode fronty bola pec celkom rozstrieľaná a preto ju zvalili. Neskôr tehelňu kúpil Jozef Kondla. Výroba však bola veľmi nákladná a nerentabilná. V roku 1949 bola tehelňa v Prievaloch (Šandorfe) poštátnená a neskôr zrušená (*Beňáková – Hološková – Kiráľová – Škrabák 1993).*

Radimov (okr. Skalica): Ešte pred prvou svetovou vojnou a krátko po nej tu mali dvaja zámožnejší roľníci Vanek a Gajdoščík otvorenú tehelňu na pálenú tehlu. Nachádzala sa za humnami po pravej strane cesty do Unína. Vyrobené tehly v prvom rade zásobovali potreby výstavby majiteľov tehelne a následne aj obyvateľov obce. Pre nedostatok kvalifikovaných robotníkov a konkurenciu hodonínskej tehly tehelňa zaniká (*Radimov b.r.v.*, 30).

Senica (okr. Senica): V Senici zaznamenávame koncom 18. stor. tehelňu baróna Jesenáka, ktorá existovala už pred rokom 1796, kedy poskytla 4000 tehiel na stavbu evanjelického kostola v Skalici (*Zajíčková 2007a*). Pomer senických remeselníkov k svojmu zemepánovi medzi rokmi 1774–1807 odzrkadľujú ich platobné povinnosti. Prvá kategória, v ktorej sú menovite uvedení len dvaja remeselníci, tehliar a sedlár, a štyria Židia, platila dovedna 217 zl. 70 d. Poplatok jednotlivcov sa pohyboval od 2 do 7 zl. (*Lehotská 1974*, 61, 62). Pálená tehla sa začala v Senici vo väčšej miere používať na stavbu domov až okolo rokov 1890–1900. V tomto období v Senici pracovali štyri tehelne: baróna Štefana Vagonya, K. Kuffnera, Kalmana a Štetku (*Benža 1974*, 161, 162; *Zajíčková 2007a*). Bývalé veľkostatky starých vlastníkov Vagonya, Kuffnera, Schönfelda a ďalších po roku 1918 získali noví majitelia a nájomcovia Macek, Branecký, Pavel a Ján Pyskatý, Čapka, Eugen a Imrich Weiss a ďalší. V porovnaní s koncom 19. stor. sa za obdobie 1. ČSR uvádza existencia už len dvoch tehelní. Aj tie však v priebehu prvých desaťročí 20. stor. zanikli (*Žák 1974*, 87). Známa výroba tehiel v období 1. ČSR bola v tehelni v Senici–Čáčove. Tá bola od roku 1932 opustená, v roku 1958 znovu zrekonštruovaná, no od roku 1963 sa kvôli poškodenej peci s výrobou skončilo (*Benža 1996*, 66).

Skalica (okr. Skalica): Na sneme v roku 1514 uhorské stavy vyhlásili, že kráľovské mestá nemajú byť v zálohu, no nový kráľ Ferdinand I. Habsburský (1526–1564) toto vyhlásenie nerešpektoval a v roku 1527 založil medzi inými mestami aj Skalicu. Záložnými pánmi Skalice sa stali strážnickí páni zo Žerotína. Záloh trval až do roku 1568, kedy sa Skalica stala natrvalo slobodným kráľovským mestom. V meste sa znovu vo zvýšenej miere rozprúdil hospodársky život, prisťahovalo sa doňho mnoho nových obyvateľov. Medzi jednotlivými prevádzkami, ktoré vlastnilo mesto po roku 1568 sa spomína okrem kameňolomu aj mestská tehelňa, ktorej produkty, tehly, škridlice a vápno, išli dobre na odbyt (*Šátek 1968*, 82, 85, 87). Mestská tehelňa v Skalici sa uvádza aj v období okolo roku 1550 a to v zmysle, že správu a dozor nad ňou mal správca mestského pivovaru (*Viestová 1972*, 24). Zaujímavé údaje nám poskytuje archívny materiál *Počžet Obeczny miesta Skalice* za účtovný rok od 1. mája 1632 do 1. mája 1633. V tomto období v Skalici zaznamenávame zvýšený stavebný ruch na stavbe Dolnej brány, dobudovaní mosta Hornej brány a oprave radnice, ktorú v roku 1631 postihol požiar. V roku 1632 bolo na stavbu Dolnej brány použitých 16 080 pálených tehiel z mestskej tehelne a ďalších 2 000 tehiel bolo vyplatených Ištvánovi Kerestúrimu za fošne na padací most (*Zajíčková 2007b*, 5, 6). Pri oprave radnice v rokoch 1632–1633 bolo na stavbu štítov spotrebovaných 57 550 tehiel rovnako z mestskej tehelne (*Zajíčková 2007b*, 7). Mestskú tehelňu, situovanú v blízkosti mestského Hájika, viedol v tomto čase Ferenc Tihlár. Keď v roku 1632 zomrel, na čas prevzala vedenie „vdova dobrej pamety pozústalá“ a neskôr nový tehliar Matyáš Tehlár. V sortimente tehelne nachádzame špeciálne tehly „k stavení, dlážkové, na komíny a na sklepenie“ (*Zajíčková 2007a*). Okrem toho vyrábal tehliar aj tehly surové, ktoré si mohol odpredať. V spomínanom účtovnom roku dodala tehelňa mestu z piatich pecí 136 400 pálených tehiel. Časť použil magistrát na stavebné aktivity mesta, časť odpredali mešťanom, ale aj okolitým mestám a obciam (napr. na vydláždenie holíčskeho kostola – 3300 tehiel, na vežu kostola v Mokrom Háji – 3000 tehiel). V sledovanom účtovnom roku dalo mesto vykopať Jánovi Černému v tehelni novú studňu, za čo dostal tri merice raže. Inventár tehelne doplnili o dve nové formy na tehly „sklepené“ a dve formy na tehly „k zdení“, ktoré zhotovil Krištof Stolár, každú za 25 denárov. Všetky štyri nové a dve staré formy okoval zámočník Nekrstenec (novokrstenec). Mesto kúpilo pre potreby tehelne aj štyri nové taligy za 1 zl. 20 d. a nové koliesko za 15 d. na staré taligy, lebo sa bolo polámalo. Osem dosiek z mestských zásob dreva sa použilo na zhotovenie šikmej plošiny, po ktorej sa vozili tehly do pece. V roku 1632 sa začalo aj s výstavbou novej vápenky („vápenice“), na ktorú mesto kúpilo od Ferenca Tihlára 8000 surových tehiel za 9 zl. 35 d. (*Zajíčková 2007b*, 8). Ďalšie tehly z mestskej tehelne boli vydané na stavbu pecí pod panvice v mestskom pivovare v počte 510 kusov (*Zajíčková 2007b*, 8), nevyčíslené množstvo tehiel na opravu špitálu po jeho požiari a 1000 tehiel na opravu školy (*Zajíčková 2007b*, 10). V roku 1636 sa uzniesol senát mesta, aby si tehliar, ktorý pracoval na stavbe chrámu, pribral takého tovariša, ktorý by vedel robiť tehly aj pre kostol (*Mruškovič 1975, 60*, pozn. 115). V roku 1648 prevzal paulínsky kláštor od mesta Skalice už 19 000 tehiel, v roku 1652 tehly aj vápno v bližšie neurčenom množstve, v roku 1653 ďalších 3000 tehiel, v roku 1655 zase 2000 tehiel a v roku 1656 až 6000 tehiel (*Mruškovič 1975*, 60, 61, pozn. 116). V rokoch 1592–1727 postihlo Skalicu najmenej sedem obrovských požiarov, ktorým podľahla väčšina domov. V súvise s protipožiarnou ochranou v Skalici už do 17. stor. spadá aj prvotné použitie nehorľavej krytiny. Prvý záznam o jej použití v Skalici, a na Záhorí vôbec, poznáme z roku 1699 v súvislosti s dostavbou kostola sv. Michala (*Mruškovič 1975*, 64, pozn. 127). Po kata-

strofálnom požiari Skalice v roku 1729 stúpali požiadavky na tehly, preto sa magistrát mesta snažil zvýšiť produktivitu mestskej tehelne. V tomto roku magistrát Skalice daroval rádu paulínov 3000 tehiel, v roku 1730 ešte 2600 a v roku 1731 ďalších 6000 kusov. V roku 1754 dostal paulínsky kláštor od magistrátu mesta príspevok 100 zl. v tehlách na postavenie novej budovy. Predstavenstvo kláštora požaduje namiesto obvyklého príspevku tehlu aj v roku 1760. Od roku 1729 do roku 1732 dostali z mestskej tehelne v Skalici spolu 31 000 tehiel i karmeliti. V roku 1733 mesto darovalo karmelitom 42 800 tehiel a o tri roky neskôr ešte 21 000 tehiel. V roku 1714 povolil magistrát mesta predstavenstvu kláštora lámať kameň a páliť tehly na vlastné trovy (*Mruškovič 1975*, 61, pozn. 117–119). V roku 1751 nariadilo predstavenstvo mesta Skalice všetkým občanom mesta pokryť svoje domy nehorľavou škridlou (*Mruškovič 1975*, 64). V 19. storočí v Skalici pracovala naďalej mestská tehelňa, známa už od 17. stor. V roku 1913 bola predaná firme Redlich z Hodonína za 160 000 korún (*Šátek 1968*, 105) a neskôr bola spojená s viedenskou firmou Vereinigte Ziegelwerke. V roku 1922 už nepracovala. V rokoch 1926–1937 vyrábal tehly v Skalici Václav Lněnička (*Zajíčková 2007a*).

Smolinské (okr. Senica): V súvislosti s protipožiarnymi opatreniami na šaštínskom panstve bolo prikázané, aby si poddaní odstránili drevené komíny a nahradili ich murovanými komínmi z pálenej tehly. Na začiatku 19. stor. sa za týmto účelom prideľovalo z panskej tehelne v Smolinskom do každej poddanskej domácnosti 300–500 kusov pálených tehiel (*Mruškovič 1975*, 64, 65). Neskôr je známa tehelňa Jozefa Langera, ktorú vlastnil do roku 1950 (*Zajíčková 2007a*).

Šajdíkové Humence (okr. Senica): V Šajdíkových Humenciach do roku 1960 pracoval tehliar Šandera (*Zajíčková 2007a*).

Šaštín–Stráže (okr. Senica): Za 1. ČSR až do polovice 20. stor. existovala v Strážach tehelňa, ktorá patrila Imrichovi Kováčovi. Nachádzala sa na polohe „Cihelňa“, 2–3 km za obcou. Tehelňa pozostávala zo štyroch pecí, z ktorých v každej sa naraz vypálilo po 4000 tehiel. Hlinu na tehly brali z okolitých kopcov. Z jednej pece si majitelia postavili dom. V tehelni pracovali a tam aj žili rodiny Halabrínovcov a Polákovcov. Podľa *E. Ovečkovej* (*2006*; *2007*) sa z tehelne zachovali ešte stopy po obytnom dome, hospodárskych budovách a dvoch tehliarskych peciach. Počas našej obhliadky v marci 2007 sa podarilo identifikovať ruiny jednej vypaľovacej pece a rozsiahly hliník. Priamo z ruín pochádzajú tehly s negatívnou značkou IK (Imrich Kováč) doplnenou o číslice 3, 5, 7.

Trnovec (okr. Skalica): V obci vedľa mlyna stála tzv. panská tehelňa, ktorá patrila miestnym zemepánom Coborovcom. Vyrábala tehly, kanalizačné rúrky i škridlu. Od roku 1927 sa v nej už nepracovalo. Tehelňu s pozemkom následne zakúpila obec a snažila sa ju racionálne využiť, avšak bez úspechu (*Trnovec b.r.v.*).

Pre základnú orientáciu o existencii tehelní na Záhorí v 19. stor. sú jedným z najmeritórnejších prameňov mapovania z rokov 1819–1869 a 1869–1870, tzv. druhé a tretie vojenské mapovanie. Tehelne sú na nich označené celým pomenovaním „Ziegelhütte“ alebo skratkami Z. O. (Ziegelofen) alebo Z. S. (Ziegelstreichen). Kým na mapovaní z rokov 1819–1869 nachádzame iba tehelňu v Senici (*obr. 2: 1*), mapovanie z rokov 1869–1870 už zaznamenáva tehelne v Gbeloch (*obr. 2: 2*), Lozorne, Malackách (*obr. 2: 3*), Malých Levároch, Moravskom Svätom Jáne, Popudinských Močidľanoch (*obr. 2: 4*), Rohove, Sekuloch (*obr. 2: 5*), Skalici, Stupave a Šaštíne–Strážach (*obr. 2: 6*). Pomerne podrobným prehľadom, informujúcim nás o názvoch a majiteľoch tehelní v Uhorsku na konci 19. stor., je zoznam majiteľov a nájomcov tehelní z roku 1892 (*Jekelfalussy 1892*, 1745–1754, 2038, 2039, 2074, 2322–2324). Pri podrobnejšom štúdiu tohto dokumentu zameranom na územie dnešného Slovenska v ňom môžeme nájsť tehelne na 121 lokalitách. Na Záhorí to boli tehelne Ignáca Wasservogela v Malackách, Salamona Bergera v Závode, Bernáta Fleismanna v Gbeloch, Jakuba Grimandla v Gbeloch, Jána Valku v Skalici a Šimona Bergera v Uníne. Oblasť Záhoria tvorila historickú súčasť Bratislavskej a Nitrianskej župy. V roku 1900 pracovalo v Bratislavskej župe v 70 lokalitách 835 tehliarov a v Nitrianskej župe to bolo v 85 lokalitách 499 tehliarov (*Herman 1980*, 165, pozn. 2). K lokalitám zo Záhoria, kde bol počet pracovníkov vyšší ako desať, patrili (v zátvorke je uvedený presný počet): Borský Peter (22), Devínska Nová Ves (101), Lakšárska Nová Ves (10), Malacky (50), Plavecký Štvrtok (11), Sekule (11), Studienka (10), Suchohrad (30), Veľké Leváre (19), Závod (36) a Zohor (11; *Herman 2004*, 13). Až do 40. rokov 20. stor. nám predbežne chýbajú komplexnejšie informácie o počte a vlastníckych vzťahoch tehelní na Záhorí, resp. na Slovensku vôbec. V súvislosti s antisemitskou politikou Slovenského štátu sa v roku 1940 začalo s likvidáciou podnikov Židov, ktorá spočívala v „zaistení“ hnuteľného majetku pôvodného vlastníka, jeho súpise, ocenení a speňažení

v tzv. likvidačnej lehote. Nedávno zverejnil Ústav pamäti národa na svojej webovej stránke zoznam arizovaných podnikov, medzi ktorými nachádzame aj tehelne Izidora Schlesingera v Radošovciach, Vojtecha Haberfelda v Uníne a Samuela Weissa v Závode (www.upn.gov.sk). V prehľade tehelní, ktoré boli v roku 1946 znárodnené, resp. nespĺňali kritéria na znárodnenie (*Herman 2004*, 15, 16), však nenachádzame ani jednu tehelňu zo Záhoria. Na konci 40. rokov sa uskutočnil podrobný prieskum a mapovanie ložísk stavebných hmôt. Okrem hliníkov, lomov, štrkovísk a pod. pomerne podrobne približuje informácie aj o produkujúcich ale aj zaniknutých tehelniach (*Katyk 1951*). Zo Záhoria sa takto dozvedáme o dvadsiatich šiestich tehelniach na sedemnástich lokalitách (*tabela 2*). V archíve AÚ SAV v Nitre sa pod č. j. 109/1961 nachádza dokument s názvom „Informácie o starých názvoch tehelní a hliníkov". Ide o zoznam znárodnených tehelní v stave na konci 50. rokov. Dokument zachytáva už aj výsledok prvej etapy znárodnenia a zoštátnenia tehliarskych podnikov (1946–1948). Domnievame sa, že predkladaný súpis vo veľkej miere zachytáva vlastníctvo tehelní reálne v závere existencie 1. ČSR, resp. počas Slovenského štátu, nakoľko po voľbách v roku 1946, resp. po Víťaznom februári 1948 už k výraznejším vlastníckym zmenám nedochádzalo, lebo na významné podniky bola uvalená národná správa (*Čurný 2008*, príloha 2). Medzi 468 tu uvádzanými tehelňami nachádzame pätnásť tehelní na trinástich lokalitách (*tabela 3*). Ďalší vývoj tehliarskej výroby na Záhorí nesledujeme.

Hmotné pramene

Katalóg

Podbranč – hrad Branč (okr. Senica): zo zberu P. Jelínka pochádzajú tri fragmenty gotických prstoviek s rozmermi ? x 11–11,7 x 5,7–7,3 cm (*tab. 1: 1–3a*).

Cerová – hrad Korlátka (okr. Senica): Zo zberu P. Jelínka pochádza päť fragmentov stredovekých tehiel (*tab. 1: 4–8b*), z ktorých pri troch (*tab. 1: 4, 5, 7*) ide o plevovky.

Borinka – hrad Pajštún (okr. Malacky): Zo zberu autorov pochádzajú tak gotické prstovky s rozmermi 21,2 x 9,2–10 x 4,3–4,8 cm (*tab. 2: 1; 3: 7–12*) ako aj novoveké, zrejme renesančné alebo barokové, tehly s pozitívnymi značkami **S** (*tab. 3: 4*), Z (*tab. 3: 5*) a znamienkom pozostávajúci z **kríža v kruhu** (*tab. 3: 6*).

Plavecké Podhradie – Plavecký hrad (okr. Malacky): Zo zberu P. Jelínka pochádza zlomok stredovekej do sklovita spečenej tehly s rozmermi ? x 11,2 x 5,2–5,5 cm (*tab. 2: 3–3b*).

Dubovce (okr. Skalica): Zo zberu J. Stehlíkovej na nepôvodnej polohe pri kostole v obci pochádza tehla s negatívne prevedenou značkou **V2** v negatívnej obdĺžnikovej kartuši s rozmermi ? x 14,5 x ? cm (*tab. 2: 4*). Tehla pochádza z prvej polovice 20. stor.

Hlboké (okr. Senica): Zo zberu v intraviláne pochádza tehla s rozmermi 30,3 x 14 x 6 cm a pozitívnou značkou **X** (*tab. 2: 5*). Tehla pochádza z 18.–19. stor.

Jablonica (okr. Senica): Zo zberov P. Jelínka a E. Glosovej na viacerých polohách v obci pochádzajú nasledovné značkované tehly. V kaštieli a hospodárskej budove kaštieľa sa našli tehly s rozmermi 29 x 14 x 6–6,5 a pozitívnou značkou **HP** (*tab. 2: 6*), 28,5 x 13,5 x 6 cm a pozitívnou značkou **GA** (*tab. 2: 7*) a ? x 13,5 x 6 cm a negatívnou značkou **PPJ** (*tab. 2: 8*). Z asanácie budovy oproti kaštieľu (pôvodne sedliacky dom z 19. stor.) pochádzajú tehly s rozmermi 29–30 x 14,6–15 x 5,5–6 cm a pozitívnou značkou **CA** (*tab. 4: 1, 3*), 28,5 x 14,5 x 6,2–6,5 cm a pozitívnou značkou **MP** (*tab. 4: 2*), ? x 14,5 x 6 cm a pozitívnou značkou **GA** (*tab. 4: 6*) a 29,5 x 14,2 x 6,2 cm a pozitívnou značkou **MH** (*tab. 4: 7*). Z ruiny gazdovského domu z 19.–20. stor. na Cerovskej ul. pochádzajú tehly s pozitívnymi značkami **CA** a ?**NP**. Na nepôvodnej polohe na križovatke Trnavskej a Cerovskej ul. pochádzajú zlomky tehiel s nekompletnými značkami **CA**, **A** a **H**. Tehly z Jablonice možno datovať do 18.–20. stor.

Kopčany (okr. Skalica): Z ruín niekdajšej tzv. Kačenárne pochádza tehla s rozmermi 29,5 x 14,5 x 6 cm a negatívnou značkou **HH** (*tab. 30: 1*). Tehla pochádza z prvej polovice 20. stor.

Kováloy (obr. Senica): Zo zberu na neupresnenej polohe v lese pochádza spolu deväť značkovaných tehiel: **STČx** (negatív/pozitív, 30 x 16 x 6,5 cm; *tab. 5: 1*), **STČ** (negatív, 30 x 15 x 6 cm; *tab. 5: 2, 9*), **KS** (negatív v negatívnej kartuši, 27,5 x 14 x 6,2–6,5 cm; *tab. 5: 3*), **JPK** (pozitív v negatívnej

kartuši, 29 x 14 x 6,2 cm; *tab. 5: 4*), **M** (pozitív, 28,5 x 14 x 6 cm; *tab. 5: 5*), **hviezda a srdce** (negatív, 29 x 14 x 6,5 cm; *tab. 5: 6*), **polmesiac** (negatív, 29 x 14 x 6,7; *tab. 5: 7*) a **dva polmesiace** (negatív, 29 x 14,2 x 6,5 cm; *tab. 5: 8*). Tieto tehly možno datovať do prvej polovice 20. stor., nakoľko ide o produkty obecnej tehelne v miestnej časti Senice – Čáčove.

Lozorno (okr. Malacky): Pri rekonštrukcii budovy evanjelickej fary sa prišlo na viaceré značkované tehly: **GPJ** (negatív v negatívnej kartuši; *tab. 4: 8*) a **CIP** (pozitív; *tab. 4: 10*), ktoré sú výrobkami z tehelne grófa Jána Pálffyho, a **REIDNER** (pozitív v negatívnej kartuši; *tab. 4: 9*) z tehelne Žigmunda Reidnera v Bratislave z konca 19. stor.

Malacky (okr. Malacky): Po stránke nálezov značkovaných tehiel a stavebnej keramiky sú Malacky lokalitou s ich najpočetnejším výskytom. Z tamojšieho františkánskeho kostola pochádzajú tehly s rozmermi 29,5 x 14,5 x 7 cm a značkou **HPM** (negatív; význam: Herczig Pálffy Miklós; *tab. 5: 10*), ? x 14 x 5,5 cm a značkou **FA** (pozitív; *tab. 6: 2*), ? x 13,5 x 5,5 cm a nekompletnou značkou **CC**? (pozitív; *tab. 6: 1*) a kompletný exemplár plochej barokovej strešnej krytiny, tzv. viedenskej tašky s rovným ukončením a nosom robeným do formy s rozmermi 38,5 x 17 x 1,6 cm (*tab. 6: 3*). Pri stavebných prácach na Hviezdoslavovej ul. 1793/35 sa prišlo na dve značkované tehly s rozmermi 29,5 x 14,5–15 x 6,3 s negatívnou značkou v tvare **srdca spojeného s krížom** (*tab. 6: 5*) a 28,4 x 13–13,5 x 6–6,3 cm so značkou **BS** (pozitív v dvoch negatívnych kartušiach; *tab. 6: 4*). Na dočasnej skládke stavebného odpadu na Jánošíkovej ul., pochádzajúceho pôvodne z intravilánu Malaciek, bolo nájdených viacero nekompletných značkovaných tehiel: **CC**? (pozitív; *tab. 7: 1*), **RE** (pozitív v dvoch negatívnych kartušiach; *tab. 7: 2*), **1** (negatív; *tab. 7: 3*), **MSt** (pozitív v negatívnej kartuši; *tab. 7: 4*), ?**St** (negatív; *tab. 7: 5*), **S** ^{AD} ? (pozitív v negatívnych kartušiach; *tab. 7: 6*), **CC** (pozitív; *tab. 7: 7*), ?**AP** (pozitív; *tab. 7: 8*), **A**? (pozitív; *tab. 7: 9*), **MI** (pozitív; *tab. 7: 10*), **IM** (pozitív; *tab. 8: 1*), ?**AP** (pozitív; *tab. 8: 2*) a **A**?? (pozitív; *tab. 8: 3*). Pri niekoľkých reprezentatívnych exemplároch bolo možné zaznamenať aj ich rozmery: dlaždica – 21,3 x 21 x 4 cm so značkou **EG** (pozitív; *tab. 8: 6, 6a*), ? x 14–14,2 x 5,8–6 cm so značkou **F**?? (pozitív; *tab. 8: 4*), ? x 14,3–14,5 x 7–7,2 cm so značkou (MA)**LACZKA** (negatív; *tab. 8: 5*), 27–27,2 x 13–13,3 x 6 cm so značkou **SG** (negatív; *tab. 8: 7, 7a*); 27,7–28 x 13,2–13,4 x 6–6,3 cm so značkou **D–U** (pozitív v negatívnej kartuši; *tab. 8: 8*), ? x 13,3 x 5,5–6 cm so značkou **CC**? (pozitív; *tab. 8: 9*), ? x 13,5–14 x 6 cm so značkou **CIP** (pozitív; *tab. 9: 1*), 28 x 13,7 x 7,2–7,4 cm so značkou **D** ^{DEVENYUJFALU}**H** (pozitív a negatív v troch negatívnych kartušiach; *tab. 9: 2*), 28,7 x 15 x 6,5 cm so značkou $\mathbf{S_3B}$ (negatív; *tab. 9: 3*), 28,5 x 13–13,2 x 5,5–5,7 cm so značkou **DEVENYUJFALU** (negatív v negatívnej kartuši; *tab. 9: 4*), 26,5 x 14,1 x 5,5 cm so značkou **PIP** (pozitív; *tab. 9: 5*), 29 x 14–14,3 x 6 cm so značkou $\mathbf{S_{45}B}$ (negatív; *tab. 9: 6*), 26,5 x 12,7–13 x 5,7–6,2 cm so značkou **CIP** (pozitív; *tab. 9: 7*), 29 x 14 x 6,5–7 cm so značkou **S 1H A** (pozitív; *tab. 9: 8*), ? x 14,5 x 6,5–7 cm so značkou **AD** (pozitív; *tab. 9: 9*), 28 x 14 x 7 cm so značkou **I** (negatív; *tab. 9: 10*), >27,5 x 14 x 7 cm so značkou **D4Z** (pozitív v negatívnej kartuši; *tab. 10: 1*), 27,5 x 13,2 x 6–6,5 cm so značkou **CC** (pozitív; *tab. 10: 2*), ? x 15 x 6–6,2 cm so značkou **MH** v ligatúre (pozitív; *tab. 10: 3*), ? x 14 x 6,5–6,7 c, so značkou ??**P** (negatív v negatívnej kartuši; *tab. 10: 4*), 28 x 14–14,2 x 5,5–6 cm so značkou **CCP** (pozitív; *tab. 10: 5*), 28,5 x 13,7–14 x 6–6,7 cm so značkou $\mathbf{H_MP}$ (negatív; *tab. 10: 6*), $\mathbf{H_KP}$ (negatív; *tab. 10: 7*), $\mathbf{H_PR}$ (negatív; *tab. 10: 8*), ? x 14,2 x 6,7 cm s nekompletnou značkou ?**E** (pozitív v negatívnych kartušiach; *tab. 10: 9*) a ? x 14 x 6,7–7 cm so značkou **J**?? (negatív; *tab. 10: 10*). Z náhodného zberu na Partizánskej ulici pochádzajú dve tehly s rozmermi ? x 12,5 x 6,5 cm a značkou **25–SES** (negatív v negatívnej kartuši; *tab. 11: 1*) a ? x 13,5 x 6,5 cm so značkou **OG** (negatív; *tab. 11: 2*) a z nepôvodnej polohy v blízkosti kaštieľa tehla s negatívnou značkou $\mathbf{S_2S}$ (*tab. 10: 11*). Z koruny plota pálffyovského kaštieľa pochádza plotová vrcholová tehla približne polkruhovitého tvaru s rozmermi 36,5 x 20,5 x 7,2–7,5 cm (*tab. 11: 3*). Opäť z nepôvodnej polohy pri železničnej stanici pochádzajú tehly so značkami $\mathbf{B_{19}K}$ (pozitív v troch negatívnych kartušiach; *tab. 11: 4*), **MSt** (pozitív v negatívnej kartuši; *tab. 11: 5*), $\mathbf{B_{28}}$ (negatív; *tab. 12: 1*), $\mathbf{G_4H}$ (negatív; *tab. 12: 2*), $\mathbf{H_1C}$ (negatív; *tab. 12: 3*), $\mathbf{H_6C}$ (negatív; *tab. 12: 4*), $\mathbf{B_{22}K}$ (pozitív v negatívnych kartušiach; *tab. 12: 6*), $\mathbf{B_8K}$ (pozitív v negatívnych kartušiach; *tab. 12: 7*), **2** (negatív; *tab. 12: 8*), $\mathbf{H_4C}$ (negatív; *tab. 12: 9*), **CC** (negatív; *tab. 12: 10*), $\mathbf{B_{28}}$ (negatív; *tab. 13: 1*), $\mathbf{D_{21}Z}$ (pozitív v negatívnej kartuši; *tab. 13: 2*), $\mathbf{B_1}$ (negatív; *tab. 13: 3*), $\mathbf{D_3Z}$ (pozitív v negatívnej kartuši; *tab. 13: 4*), $\mathbf{B_{28}K}$ (pozitív v negatívnych kartušiach; *tab. 13: 5*), **MM** (pozitív; *tab. 13: 6*), $\mathbf{SB_6}$ (negatív; *tab. 13: 7*) a **BK3** (negatív; *tab. 13: 8*). Pri niektorých bolo možné zmerať ich rozmery, napr. pri tehle s rozmermi 29 x 13,5–13,7 x 7 a značkou $\mathbf{B._{11}K.}$ (pozitív v negatívnej kartuši; *tab. 13: 9*), 28 x 14 x 6,8–7 cm so značkou **MSt** (pozitív v negatívnej kartuši; *tab. 13: 10*) a 25,7 x 12,6 x 5,5 cm a so značkou **SB** (pozitív v negatívnej kartuši; *tab. 14: 1*). Na Štúrovej

ul. 31 boli nájdené tehly s rozmermi 27,8 x 13–13,4 x 6,4–6,8 cm a so značkou v tvare negatívne prevedeného **srdca** (*tab. 14: 3*), 29,5 x 14,5 x 6,5 cm a so značkou **SS** (negatív; *tab. 14: 2*), 29,2–29,5 x 14–14,5 x 6,3–6,5 cm so značkou **HP** (negatív v negatívnej kartuši; *tab. 14: 4*), 28 x 13,5 x 6,5 cm so značkou **U** (negatív; *tab. 14: 5*), 28 x 14 x 6,8 cm so značkou **GWI** (negatív; *tab. 14: 6*), 29,3 x 14,7 x 6,7 cm so značkou **S_{24}B** (negatív; *tab. 14: 7*) a so značkou **AD** (pozitív; *tab. 14: 8*) a nekompletnou značkou ?**E** (negatív; *tab. 14: 9*). Z domu na Štúrovej ul. 33 pochádza tehla s rozmermi 29,3 x 14,5 x 6,5 cm a značkou **R.&Z.** (negatív; *tab. 6: 6*). Pri prestavbe hostinca zvaného Zelený dom sa prišlo na tehly s rozmermi 30,5 x 14,7–15 x 6,7–7 cm a značkou **IC** (negatív; *tab. 6: 7*), >26,5 x 14,5 x 5,5 cm so značkou **DS** (pozitív; *tab. 6: 8*) a ? x 13,5 x 6–6,3 cm a so značkou **SD** (pozitív; *tab. 6: 8*). Rôznorodý súbor tehiel a ďalších tehliarskych výrobkoch z Malaciek možno datovať do 18.–20. stor.

Marianka (okr. Malacky): Pôvodne z intravilánu obce pochádza súbor značkovaných tehiel, ktoré sú v súčasnosti uložené v Archeologickom múzeu SNM v Bratislave. Patria medzi ne značky: **FS** (pozitív; *tab. 15: 1*), **HD** (pozitív v negatívnych kartušiach; HD – Heinrich Drasche, Wienerbergerovské tehelne; *tab. 15: 2*), **SPSV**? (pozitív v negatívnej kartuši; *tab. 15: 3*), **SS** (negatív; *tab. 15: 4*), **MJ** a **M_7J** (negatív; *tab. 15: 5, 6*), **MR** (negatív; *tab. 15: 7*) a **J.HORNAČEK MARIATAL** (pozitív v negatívnej kartuši; *tab. 15: 8*).

Moravský Svätý Ján (okr. Senica): Z ruín miestneho majera bol autormi spolu s J. Ďurišom zozbieraný väčší súbor značkovaných tehiel. Ide o tehly s rozmermi ? x 15 x 7 cm a značkou **St–J** (pozitív v negatívnej kartuši; *tab. 15: 9*), ? x 14 x 7,3 cm a značkou **1** (negatív; *tab. 15: 10*), ? x 14,5 x 6,2 cm a značkou ?**tJ+** (negatív v negatívnej kartuši; *tab. 16: 1*), ? x 15 x 6,5 cm a značkou ?**RF** (pozitív; *tab. 16: 2*), ? x 14,2 x 6,5 cm a značkou **18**?? (pozitív; *tab. 16: 3*), 29,5 x 15 x 7 cm a značkou **$_7$B** (negatív; *tab. 16: 4*), ? x 14,7 x 6,3 cm a značkou **BO**? (pozitív; *tab. 16: 5*), 29 x 14–14,5 x 6,5–7,3 cm so značkou v tvare **ozubeného kolesa** (negatív; *tab. 16: 6, 7*), 29,5 x 14,5 x 6,7 cm a značkou **S_6B** (negatív; *tab. 16: 8*), 31,5 x 15,2 x 3,7 cm a značkou **V.H.** (negatív; *tab. 16: 9*), 28,5 x 13,5 x 6 cm so značkou v tvare negatívne prevedeného **srdca** (*tab. 16: 10*), 31 x 14,5 x 6,7 cm a značkou **HR** (negatív; *tab. 16: 11*), 28,5 x 14 x 6,5 cm so značkou **CH** (negatív; *tab. 17: 1, 2*), 30,7 x 14,5 x 6,2 cm so značkou **IV** (pozitív; *tab. 17: 5*), 28,5 x 14,3 x 6,5 cm so značkou v tvare negatívne prevedeného **králika** (*tab. 17: 3*), 29 x 14,5 x 6,5 cm so značkou **StJ** (pozitív v negatívnej kartuši; *tab. 17: 4*) a ? x ? 6,7 cm so značkou **WI** (negatív; *tab. 17: 6*). Tehly z majera v Moravskom Svätom Jáne možno datovať do 19.–20. stor.

Popudinské Močidľany (okr. Skalica): Zo zberu J. Stehlíkovej pochádzajú štyri značkované tehly s rozmermi 28–28,7 x 14,5 x 6,5 cm so značkou **II** (negatív; *tab. 17: 7*), 28,5 x 14 x 6 cm so značkou **III** (negatív; *tab. 17: 8*), 28,7 x 14 x 6 cm so značkou **4** (negatív; *tab. 17: 9*) a nakoniec tehla s rozmermi 29 x 14 x 6,3 cm a značkou **RZF** (negatív; *tab. 17: 10*), vyrobená z cementu.

Prietrž–Paseky (okr. Senica): Zo zberu na nepôvodnej polohe na kopaničiarskej samote Paseky pochádzajú dve značkované tehly: tehla s rozmermi 29,5 x 15 x 6,5 cm a so značkou **BS III** (pozitív v pozitívnej plástovej kartuši; *tab. 18: 1*) a tehla s rozmermi 27,5 x 13,5 x 6,5 cm a značkou **TAP** (negatív; *tab. 18: 2*). Tehly pochádzajú najskôr z prvej polovice 20. stor.

Sekule (okr. Senica): Zo zberu autorov a J. Ďuriša pochádzajú dve tehly. Pred domom č. 642 bola nájdená tehla s rozmermi 14,5 x 6,5 cm a značkou **StJ** (negatív v negatívnej kartuši; *tab. 18: 4*) a pri kaplnke, rovnako v nepôvodnej polohe, bola nájdená tehla s rozmermi ? x 14,2 x 6 cm a značkou v tvare negatívne prevedeného **srdca** doplneného o číslo **2** (*tab. 18: 3*). Tehly možno datovať na záver 19., ale skôr do prvej polovice 20. stor.

Senica (okr. Senica): Vďaka systematickejšiemu vyhľadávaniu historickej stavebnej keramiky (P. Jelínek) možno v Senici zaznamenať cca. deväť polôh s nálezmi značkovaných tehiel. Z ruín tzv. Bakičovho mlyna pochádzajú nasledovné tehly: tehla s rozmermi 29,5 x 15 x 6,3 cm so značkou **JC** (pozitív; *tab. 19: 1*), ? x ? x 6 cm so značkou **PM** (pozitív; *tab. 19: 2*), ? x 15 x 6–6,2 cm so značkou **JG** (pozitív; *tab. 19: 4*), ? x ?14,5 x 7,2 c, so značkou ?**TCs** (negatív; *tab. 19: 5*), ? x 15 x 5,2–5,5 cm so značkou ??**P** (pozitív; *tab. 19: 6*), ? x ? x ?5,5 cm so značkou ?**M**? (pozitív; *tab. 19: 3*), 29 x 14,5 x 6,5 cm so značkou **VI** (pozitív; *tab. 19: 7*), 28,5 x 13,5 x 6,5 cm so značkou **vi** (negatív; *tab. 19: 8*), ? x 14,7 x 5,7 cm so značkou **P**?? (pozitív; *tab. 19: 9*), ? x ? x 6 cm so značkou **GHS** (pozitív; *tab. 19: 10*), ? x 14 x 5,8 cm so značkou **W** (pozitív; *tab. 19: 11*), ? x 14,5 x 5,5 cm so značkou **FK** (pozitív; *tab. 19: 12*) a tiež kompletný exemplár plochej strešnej krytiny so špicatým ukončením a nosom robeným do

formy (*tab. 19: 13*). Pre poznanie škály značkovaných tehiel z prvej polovice 20. stor. v Senici sú využiteľné aj tehly zamurované do ozdobného plotu domu č. 1451. Nachádzame tu tieto značky: **S Cacov** (negatív; *tab. 20: 1*), **GI** (pozitív; *tab. 20: 2*), **SIIČ** (negatív; *tab. 20: 3*), **T** (negatív; *tab. 20: 4*), **ik 10** (negatív; *tab. 20: 5*), **CTA** (pozitív; *tab. 20: 6; 21: 5*), **SIČ** (negatív; *tab. 20: 7*), **ik 5** (negatív; *tab. 20: 8*), **SoČ** (negatív; *tab. 20: 9*), **STČ** (negatív; *tab. 20: 10; 21: 4*), **ČTS** (negatív; *tab. 21: 1, 7*), **K** (pozitív; *tab. 21: 2*), **KS** (negatív v negatívnej kartuši; *tab. 21: 3; 22: 1*), **IPS** (pozitív; *tab. 21: 6*), **CV** (negatív; *tab. 21: 8*), **srdce** (negatív; tab. *21: 9; 22: 2*), **CH** (tab. *21: 10*), **1 MITTACSEK P. N. SZOMBAT** (pozitív v negatívnej kartuši; *tab. 22: 3, 6*), **PK** (pozitív; *tab. 22: 4*) a **+BS** (pozitív v pozitívnej plástovej kartuši; *tab. 22: 5*). Bývalá vodohospodárska budova pri rieke Teplica bola vystavaná z rôznorodého viacnásobne použitého stavebného materiálu. Z jej asanácie pochádza niekoľko značkovaných tehiel z 19.–20. stor.: tehla s rozmermi ? x 15 x 5,7 cm a so značkou **P**?? (pozitív; *tab. 22: 7*), ? x 14,8 x ? cm so značkou ?**R**? (pozitív; *tab. 22: 8*), ? x 14,5 x 7 cm so značkou **T**?? (negatív; *tab. 22: 9*), 29 x 14,5 x 6,5–6,7 cm so značkou **SL** (negatív; *tab. 22: 10*), 28,5–29 x 14,5–15 x 6–6,2 cm so značkou **CP** (pozitív; *tab. 22: 11*), 29,3 x 14–14,3 x 6,7–6,9 cm so značkou **vi** (negatív; *tab. 23: 1*), ? x 14,5 x 6–6,5 cm so značkou **G**?? (negatív; *tab. 23: 2*) a ? x 15 x 6,5 cm so značkou ??**M** (pozitív; *tab. 23: 3*). Na Hodonínskej ceste v Senici bol nájdený väčší súbor značkovaných tehiel: tehla s rozmermi ? x 15 x 6 cm a značkou **ST**? (negatív; *tab. 23: 4*), ? x 14,5–15,3 x 6,5–7 cm so značkou **CT**? (negatív; *tab. 23: 5, 8*), ? x 14,5–15 x 6,3–6,5 cm so značkou **B**?? (pozitív; *tab. 23: 6*), ? x 14–14,2 x 6,5–6,7 cm so značkou **III S** (negatív; *tab. 23: 7*), 29 x 13,5–13,7 x 5,7–6 cm so značkou **KS** (negatív v negatívnej kartuši; *tab. 23: 9*), 28,5 x 13,5–13,7 x 6–6,3 cm so značkou **CV** (negatív v negatívnej kartuši; *tab. 23: 10*), ? x 15,3 x 5,5 cm so značkou **J**?? (pozitív; *tab. 23: 11*), ? x 14,2 x 6,5–6,7 cm so značkou **No. PT** ?? (negatív v negatívnej kartuši; *tab. 23: 12*), 30,5 x 14,2–14,3 x 6,3 cm so značkou **FK** (pozitív; *tab. 24: 1*), 30 x 15 x 6–6,3 cm so značkou **FK+** (pozitív; *tab. 24: 2*), ? x 14,7–15 x 5,7–6 cm so značkou **I. W** (pozitív; *tab. 23: 13*), 30 x 14,5 x 6–6,3 cm so značkou **IW** (pozitív; *tab. 24: 3, 4*). Okrem tehiel z tohto náleziska pochádzajú aj dva kompletné exempláre plochej strešnej krytiny so špicatým ukončením a nosom robeným do formy s rozmermi 37–37,5 x 17,5–18,7 x 1,5–1,7 cm (*tab. 24: 5; 25: 1*) a väčší zlomok plochej strešnej krytiny s firemným označením **SLOVENSKĚ CIHELNY V HODONÍNĚ** (>31 x 17,2 x 1,3 cm). Z ojedinelého nálezu na Hviezdoslavovej ul. pochádza tehla trnavskej tehelne Pavla Mitačeka označená pozitívnou značkou **MITTACSEK P.** v negatívnej kartuši (rozmery: 29 x 14,8 x 6,4 cm; *tab. 24: 6*). Pri stavebných úpravách jednej zo secesných viliek rovnako na Hviezdoslavovej ul. boli nájdené tehly s rozmermi 27,7 x 14,5 x 6,8 cm a značkou **vi** (negatív; *tab. 24: 7*). Z neznámej polohy v Senici pochádzajú zlomky dvoch tehiel s rozmermi ? x 15,8 x 4,8–5,5 cm a pozitívne prevedenou nekompletnou značkou **P**?? (*tab. 25: 2, 3*). Posledným stojacim z pôvodne celého radu senických mlynov pracujúcich na odrazenom ramene rieky Teplica je mlyn pri ceste do Kunova s popisným číslom 787. V jeho okolí bolo nájdených viacero značkovaných tehiel a ich zlomkov: tehla s rozmermi 28 x 14 x 6 cm so značkou **BS** (pozitív v pozitívnej plástovej kartuši; *tab. 25: 4*), ? x 13,5 x 6,5 cm so značkou **KS** (negatív v negatívnej kartuši; *tab. 25: 5*), 28,5 x 14 x 7 cm so značkou **K** (pozitív; *tab. 25: 7*), ďalšie zlomky tehiel **KS** (negatív v negatívnej kartuši; *tab. 25: 6*) a povalová tehla s rozmermi 35 x 34,5 x 6,3 cm (dlaždica – „povalovka“). Ďalšie nálezy značkovaných tehiel zo Senice majú zníženú vypovedaciu hodnotu z dôvodu ich výskytu na nepôvodnom mieste – skládkach. Ide o nálezy tehiel z dočasných skládok stavebného odpadu z mesta Senica pri splave na rieke Teplica a pri Starej ceste do Kunova. Z prvého náleziska pochádzajú tehly s rozmermi 28,5 x 14,5 x 5,6 cm so značkou **PC** (pozitív; *tab. 25: 8*), 27,5 x 14 x 6,5 cm so značkou **PM** (pozitív; *tab. 25: 9*) a 29 x 14 x 6 cm so značkou **EC** (pozitív; *tab. 25: 10*). Na druhej polohe boli nájdené tehly s rozmermi 28,5 x 14–14,3 x 6,5 cm a značkou **PDT** (negatív v negatívnej kartuši; *tab. 18: 5*), ? x 13,5 x 6,5 cm so značkou ?**G**? (pozitív; *tab. 18: 8*), 28 x 13,5 x 7 cm so značkou **CV** (negatív; *tab. 18: 6*) a tehla so značkou **80** (negatív; *tab. 18: 7*). Predstavené tehly zo Senice pochádzajú v prevažnej miere z prvej polovice 20. stor., pri niektorých ide pravdepodobne o výrobky aj z 19. stor.

Skalica (okr. Skalica): V roku 2004 realizoval Archeologický ústav SAV v Nitre v Skalici na Štefánikovej ul. predstihový výskum na stavenisku OD Billa. Z výskumu, ktorý viedli P. Bednár a K. Vajdíková–Daňová, pochádza zlomok šesťhrannej plástovej dlaždice s dĺžkou hrany 14 cm a hrúbkou 4,5–5,5 cm (*tab. 18: 9, 9a*). Na základe doterajších vedomostí o používaní dlaždíc zmieneného tvaru na Slovensku a na základe rozmerových analógií napr. s dlaždicami z Veľkých Levárov alebo Dechtíc–kláštora sv. Kataríny predpokladáme, že dlaždica pochádza z 18. stor. Avšak už v 19. stor. bola sekundárne využitá na zámurovku pivnice, zistenú archeologickým výskumom.

Sobotište (okr. Senica): Pri stavebných úpravách domu č.d. 391 zozbieral P. Jelínek viacero značkovaných tehiel, z ktorých väčšina sa nachádzala na nepôvodnom mieste svojho použitia. Ide o tehly s rozmermi 27,8–28 x 14–14,2 x 6–6,2 cm a so značkou **+BS** (pozitív v pozitívnej plástovej kartuši; *tab. 26: 1*), 29–29,3 x 14,5 x 3,5–6,2 cm so značkou **vi** (klinová tehla s pozitívne prevedenou značkou; *tab. 26: 2, 2a*), ?28 x ? x 6,2 cm so značkou **C.T.A.** (pozitív; *tab. 26: 4*), 28–28,2 x 14,5 x 6,7–7 cm so značkou **WI** (pozitív; *tab. 26: 3*), 30 x ? x 5,5–5,7 cm so značkou **B.I.I.** (pozitív; *tab. 26: 5*), ? x 15 x 6,5 cm so značkou **PM** (pozitív; *tab. 26: 6*).

Stupava (okr. Malacky): Z náhodných zberov na troch polohách v Stupave pochádza spolu sedem druhov tehliarskych značiek. Na Kalvárskej ul. bola nájdená tehla s rozmermi 28,3 x 13,8–14 x 6 cm a so značkou **RIIIJ** (pozitív v negatívnej kartuši; *tab. 26: 7*). V ruinách hospodárskej budovy v kaštieľskom parku pri stupavskom pálffyovskom kaštieli pochádzajú tehly s rozmermi 28,5 x 14,2 x 5,8 cm a so značkou, ktorú predstavuje **pálffyovský erb** (pozitív v negatívnej kartuši; *tab. 26: 9*), 28,1–28,5 x 13,2 x 5,8–6 cm so značkou **HS** (pozitív; *tab. 26: 8*), 27 x 16 x 6,3–6,5 cm so značkou **HM** v ligatúre (pozitív; *tab. 26: 10*) a 28,2 x 14 x 5,7–6,2 cm so značkou **S** (pozitív; *tab. 26: 11*). Pri rekonštrukcii židovskej synagógy v Stupave sa do okolia stavby dostalo niekoľko značkovaných tehiel, ktoré bolo možné aspoň fotograficky zdokumentovať. Ide o tehlu s negatívnou značkou **I** a tehlu s pozitívnou značkou **JP** (*tab. 26: 12*). Tehly zo Stupavy datujeme do 19. a prvej polovice 20. stor.

Šaštín–Stráže (okr. Senica): Na skládke stavebného odpadu v Šaštíne–Strážach bol zozbieraný súbor značkovaných tehiel, ktoré pochádzajú zo stavebných úprav niektorých domov v centre mestečka. V prvom rade ide o tehly s rozmermi 29,5 x 15 x 5,6–6,2 cm a so značkou **K^{IV}.C** (negatív; *tab. 27: 1*), 30,6 x 15 x 7 cm so značkou **$K^{II\ II}$.C** (negatív; *tab. 27: 2*), 29,5 x 14,2–14,5 x 6,2–6,8 cm so značkou **KV** (pozitív; *tab. 27: 3*), 30,5 x 15 x 6 cm so značkou **D srdce 8** (negatív; *tab. 27: 4*), ? x ? x 6,2 cm so značkou **R.P.S.** (negatív; *tab. 27: 5*), ? x 14 x 6 cm so značkou **S^8** (negatív; tab. 27: 6) a tehla s pozitívnou značkou **PK** (*tab. 27: 7*). V marci 2007 autori správy prezreli ruiny tehliarskej usadlosti s pôvodne tromi tehliarskymi pecami v severnom extraviláne mesta spoločne s E. Ovečkovou, ktorá na ich existenciu upozornila. Z deštrukcie jednej z identifikovanej poľnej tehliarskej pece pochádzajú tehly s rozmermi 28,5–28,7 x 14,7–15 x 6,2–6,5 cm a so značkou **K_7I** (negatív; *tab. 27: 10*), 29,3 x 14,7 x 6,5–7 cm so značkou **I_5K** (negatív; *tab. 27: 9*) a 29 x 14–14,7 x 6–6,6 cm so značkou **K|C** (pozitív; *tab. 27: 8*). Ďalej sa pri peci vyskytli aj negatívne značky **I_3K** a **1**.

Veľké Leváre (okr. Malacky): V apríli 2006 autori a J. Ďuriš zozbierali v ruinách miestneho habánskeho dvora väčší súbor stavebnej keramiky – značkovaných tehiel a strešnej krytiny. Ide o nasledovné tehly: tehla s rozmermi ? x 14 x 7 cm a so značkou ??**D** (pozitív; *tab. 28: 1*), ? x 13,2 x 6,5 cm so značkou **HSW** (pozitív; *tab. 28: 3*), 29,5–30 x 14,7 x 6,9–7,3 cm so značkou **SJ** (negatív; *tab. 28: 4*), ? x 14,6 x 6,4 cm so značkou **J1S** (negatív; *tab. 28: 5*), 28,5 x 15 x 7–7,2 cm so značkou **SDI** (pozitív; *tab. 29: 1*), 26,5–26,7 x 13,5–14 x 6,2–6,7 cm so značkou **HK** (pozitív; *tab. 28: 9; 29: 2*), >29 x 14 x 7 cm so značkou **SJ** (negatív; *tab. 29: 6*), ? x 14,2 x 7 cm so značkou ??**S** (pozitív; *tab. 29: 3*), ? x 13,7 x 6,5 cm so značkou ?**W**? (pozitív), ? x 14,5 x 6,2 cm so značkou **J**?? (negatív; *tab. 29: 7*) a ? x 14,5 x 7 cm so značkou ??**K** (pozitív; *tab. 29: 8*). Okrem toho zo súboru pochádzajú neznačkované tehly s rozmermi 25,5 x 12,5 x 5,7 cm, ? x ? x 6,5 cm (*tab. 28: 2*), 27,8 x 13,5 x 6,3–6,5 cm (*tab. 28: 6*), >27,5 x 15,5–16,3 x 6,5–7 cm (odtlačok nohy párnokopytníka; *tab. 28: 7*), ? x 14 x 6,5 cm (odtlačok nohy párnokopytníka; *tab. 28: 8*) a ? x 13 x 3,3–6,3 (tehla–klinovka; *tab. 29: 4, 4a*), a kompletný exemplár plochej strešnej krytiny s rovným ukončením a nosom robeným do formy, tzv. viedenská taška s rozmermi 40 x 17,5 x 1,5 cm a hmotnosťou 2 kg (*tab. 29: 5, 5a*).

Zohor (okr. Malacky): Zo zberu na búraniskách bližšie nepopísaných objektov v intraviláne obce, ktorý uskutočnil M. Vrablec, pochádza súbor dvanástich značkovaných tehiel. Tie sú v súčasnosti uložené v Archeologickom múzeu SNM v Bratislave. Pri značkách ide o viaceré varianty značky pozostávajúcej z negatívne prevedených písmen **NS** a doplnených o číslice **1**, **2**, **7** alebo **8** (*tab. 30: 2–8*). Ďalej sa v súbore nachádzajú dva varianty značiek pozostávajúcich z pozitívne prevedených písmen **JC** (*tab. 30: 9, 10*). Celý súbor tehiel zo Zohora možno datovať do prvej polovice 20. stor.

Záver

Cieľom príspevku bolo predstaviť priebežné výsledky štúdia historického tehliarstva na Záhorí formou excerpcie písomných prameňov a heuristiky hmotných dokladov. Záhorie ako špecifický a uzatvorený

región poznalo výrobu tehiel už v dobe rímskej (rímska stanica v Stupave), no s vlastnou výrobou tehiel možno počítať až vo vrcholnom stredoveku. Najstaršie gotické tehly poznáme z hradov Branč, Korlátka, Pajštún a Plaveckého hradu. Nesystematickými zbermi v rokoch 2006–2008 sa nám podarilo získať tehliarske výrobky až zo záverečného obdobia existencie slobodného tehliarskeho podnikania, t.j. z 19. ale prevažne až z prvej polovice 20. stor. Pre obdobie od cca. 15. po 18. stor. možno predbežne vysloviť iba niektoré čiastkové závery. Za doterajšieho stavu bádania o historickom tehliarstve na Záhorí sme zaznamenali štyridsať štyri obcí s písomnými zmienkami o tehliarskej výrobe, resp. s príslušným údajom z historického kartografického zobrazenia. Gros zmienok sa dotýka obdobia 19. a 20. stor. Zaujímavé by bolo sledovať organizáciu tehliarskych prác v dedinskom prostredí. Podľa informácií z Gajár sa tehly vyrábali a pálili svojpomocne pri nárazových akciách, akými boli napríklad stavby a opravy kostolov. Tehliarski majstri boli povolaní odinakiaľ len na potrebné práce. Obecné hliníky tak zrejme slúžili aj na výrobu nepálených tehál na stavbu súkromných domov. Pre zovšeobecnenie týchto záverov však nemáme dostatok písomných podkladov. V tejto oblasti bádania by bol žiadaný intenzívnejší archívny výskum (obecné a farské účtovné knihy a pod.). Oproti tomu hmotné doklady tehliarstva, nálezy tehiel alebo iných tehliarskych výrobkov, sa doposiaľ podarilo získať iba z dvadsiatich troch lokalít (*tabela 1*). Problematika načrtnutá v príspevku je však neobyčajne široká a nemožno ju podať vyčerpávajúco. Počet predstavených značkovaných tehiel, ako zrejme posledných hnuteľných dokladov z pohľadu dneška už historického tehliarstva, nie je ani z ďaleka konečný. Vďaka pozornosti zberateľov tehiel sú zo Záhoria známe ďalšie neidentifikované značky (*obr. 3*). Príspevok podáva iba základnú sumu informácií a poznatkov pre ďalšie štúdium tehliarskej výroby na Záhorí. Možno práve forma krátkych hesiel so stručnými faktami umožní neskôr identifikovať jednotlivé značkované tehly s ich výrobcami a tak prispieť k poznaniu špecifického úseku hospodárskych dejín tohto vymedzeného územia, podobne ako sa to už podarilo v niekoľkých prípadoch, napr. v rakúskej oblasti Horn (*Papp 2000*), Banskej Štiavnici (*Šteffek 2007*), Nitre (*Čurný 2006*) a Trnave a Hlohovci (*Urminský 2006a*; *2006b*). K tomu by výraznou mierou mohla prispieť dokumentácia zvyškov tehliarskych pecí v Šaštíne–Strážach v spojení s podrobným štúdiom prameňov, viažucich sa k jej existencii a produkcii. Samozrejme podrobné štúdium písomných prameňov je potrebné pre obohatenie znalostí o tehliarstve v celom regióne. Záverom možno konštatovať, že minimálne od konca 19. stor. bolo na Záhorí tehliarstvo mimoriadne rozšírené a rozvinuté. Z celkového počtu osemdesiatich záhorských obcí, ktoré sú dnes súčasťou okresov Malacky, Senica a Skalica, zaznamenávame dosiaľ v polovici z nich písomné zmienky o miestnej výrobe tehiel a vo štvrtine z nich ju dokladajú priamo nálezy značkovaných tehiel.

Literatúra a nepublikované pramene:

BELAN, S. – ŠÍP, V. – YURKOVIC, V. 2006: Malacky 1206–2006. Malacky.

BENŽA, M. 1974: Ľudová kultúra. In: ŽÁK, D. (Zost.): Senica. Vlastivedný zborník. Bratislava, s. 157–176.

BENŽA, M. 1996: Senica. Dejiny mesta. Senica.

BEŇÁKOVÁ, T. – HOLOŠKOVÁ, E. – KIRÁĽOVÁ, Ľ. – ŠKRABÁK, J. 1993: Prievaly. 850. výročie zmienky o kostole. 564. výročie prvej písomnej zmienky o obci. Prievaly – Senica.

ČURNÝ, M. 2006: Poznatky o výrobe a značkovaní tehiel na území mesta Nitra a na jeho okolí v období novoveku. Arch. Technica 17, Brno, s. 52–65.

ČURNÝ, M. 2008: Tehla ako stavebný materiál stredovekej a novovekej architektúry na Slovensku. Pohľad archeológa. Nepublikovaná dizertačná práca. Nitra. (Archeologický ústav SAV Nitra)

DROBNÝ, J. 1905: Kronika brezovská. Sbor. MSS 10, Turčiansky Sv. Martin, s. 117–130.

FORDINÁLOVÁ, E. 1994: Borský Mikuláš. Skalica – Senica.

GÚTH, T. – GÚTHOVÁ, H. 1997: Levárky. Publikácia k 620. výročiu prvej písomnej zmienky o dedine. Bratislava.

HALLON, P. b.r.v.: Gajary. Malacky.

HALLON, P. 1999: Úzkokoľajná železnička. In: ZAJÍČKOVÁ, M. – DRAHOŠOVÁ, V. (Zost.): Moravský Svätý Ján. 1449–1999. Skalica – Moravský Svätý Ján, s. 95–100.

HERMAN, J. 1980: Príspevok k histórii tehliarskej výroby na Slovensku. Zbor. SNM 74, Hist. 20, Bratislava, s. 161–176.

HERMAN, J. 2004: Tehelne na Slovensku. In: POSPECHOVÁ, P. – WITTGRÚBER, P. (Zost.). Pálená krása. Tehly a tehliarske značky. Pezinok, s. 13–16.

HOFERKA, M. 2008: Záhorie a Morava v 13. storočí. In: GALUŠKA, L. – KOUŘIL, P. – MITÁČEK, J. (Zost.): Východní Morava v 10. až 14. století. Brno, s. 283–286.

CHOCHOLÁČKOVÁ, B. 1992: Súčasnosť mesta. In: IRŠA, R. – CHOCHOLÁČKOVÁ, B. – GRONSKÁ, L. 1992: Gbely – náčrt dejín, súčasnosti a ľudovej kultúry k 600. výročiu prvej písomnej zmienky. Skalica, s. 21–36.

JEKELFALUSSY, J. 1892: Magyarország iparainak és kereskedőinet czim– és lakjegyzébe. Budapest.

KATYK, M. 1951: Stavebné hmoty Československej republiky. List Lanžhot (4558) – Slovensko. Slovenská geotechnika, sošit 1. Bratislava.

KUMPANOVÁ, V. 1993: Petrova Ves. Petrova Ves.

LEHOTSKÁ, D. 1970: Dejiny Brezovej od najstarších čias do roku 1918. In: MICHÁLEK, J. – JURÍČEK, J. (Zost.): Brezová pod Bradlom. Dejiny, národopis, nárečie, literatúra. Bratislava, s. 13–74.

LEHOTSKÝ, D. 1974: Zo starších dejín. In: ŽÁK, D. (Zost.): Senica. Vlastivedný zborník. Bratislava, s. 29–81.

MRUŠKOVIČ, Š. 1970: Ľudové staviteľstvo. In: MICHÁLEK, J. – JURÍČEK, J. (Zost.): Brezová pod Bradlom. Dejiny, národopis, nárečie, literatúra. Bratislava, s. 137–156.

MRUŠKOVIČ, Š. 1975: Stavebné tradície v ľudovej kultúre Záhoria vo vzťahu k susedným etnickým oblastiam. (Stavebný materiál a techniky jeho použitia.) Zbor. SNM 69, Etnograf. 16, Martin, s. 20–84.

MUNZAR, V. 1923: Zájezd Jednoty pro zvelebení průmyslu cihlářského na Slovensko a do Budapešti. Stavivo 4, Praha–Brno, s. 237, 238.

OVEČKOVÁ, E. 2006: V šírom poli kríž... Hlásnik – Spravodaj Mest. úradu Šaštín–Stráže 7/2, Šaštín–Stráže, s. 4.

OVEČKOVÁ, E. 2007: V šírom poli kríž. Hlásnik – Spravodaj Mest. úradu Šaštín–Stráže 8/1, Šaštín–Stráže, s. 6.

PAPP, H. 2000: Die Ziegelöfen des Bezirkes Horn. 1. und 2. Teil. Sonderdruck aus „Das Waldviertel“ 49, Heft 3 und 4, Eggenburg 2000, nepaginované.

RADIMOV, b.r.v. – Radimov. História do 2. svetovej vojny. B.m. a r.v.

SLIMÁK, J. A KOL. 1976: Západoslovenské tehelne v Pezinku 1946–1976. Bratislava.

ŠÁTEK, J. 1968: Od historických počiatkov do roku 1918. In: BUCHTA, J. – SLOBODA, J. – VIESTOVÁ, Z. (Zost.): Skalica v minulosti a dnes. Bratislava, s. 67–113.

ŠÍP, V. – TREBIŠOVSKÝ, J. V. 1996: Malacky. Kapitoly z dejín mesta. II. časť. Malacky.

TRNOVEC b.r.v. – Trnovec. Bez miesta a roku vydania.

TURČAN, V. PRIPRAVOVANÉ DO TLAČE: Nálezy kolkovanej stavebnej keramiky z rímskej stanice v Stupave z výskumov v rokoch 1987 až 2004. In: Laterãrius. Dejiny tehliarstva na Slovensku. Bratislava.

URMINSKÝ, J. 2006a: Tehliarska produkcia v Trnave a Hlohovci v stredoveku a novoveku. 1. časť. In: Novinky z radnice – mesto Trnava 17/6, Trnava, s. 11–14.

URMINSKÝ, J. 2006b: Tehliarska produkcia v Trnave a Hlohovci v stredoveku a novoveku. 2. časť. In: Novinky z radnice – mesto Trnava 17/7–8, Trnava, s. 8–10.

VANDRÁKOVÁ, A. 1993: Z dejín obce Lakšárska Nová Ves. In: Kapitolky z regionálnych dejín. I. časť. Senica, s. 23–26.

VIESTOVÁ, Z. 1972: Šesťstoročné privilégium Skalice ako základ vývoja mestskej správy. Zbor. Záhorského múzea III, Skalica, s. 23–27

ZAJÍČKOVÁ, M. 2004: Domácka výroba a remeslá. In: DRAHOŠOVÁ, V. – HOFERKA, M. – MACHALOVIČ, P. – ZAJÍČKOVÁ, M. (Zost.): Kúty. Skalica, s. 166–175

ZAJÍČKOVÁ, M. 2007a: Dokumentácia tradičných remesiel a domáckej výroby v oblasti severného a stredného Záhoria – okres Skalica a Senica. Nepublikovaný rukopis. Skalica. (Záhorské múzeum Skalica)

ZAJÍČKOVÁ, M. 2007b: Stavebný ruch v Skalici v rokoch 1632–33. Záhorie 3, Skalica, s. 5–10.

ZLOCHOVÁ, K. 1998: Glavica – dobývací priestor na okraji sídliska Podhorské. In: Životné prostredie 3, Bratislava.

ŽÁK, D. 1974: Senica v rokoch 1918–1948. In: ŽÁK, D. (Zost.): Senica. Vlastivedný zborník. Bratislava, s. 82–103.

http://www.laterarius.eu

http://www.upn.gov.sk

Brickmaking in region of Záhorie

Summary

The aim of paper is to show the results of excerption the written sources and heuristics the materials connected with historical brickmaking in region of Záhorie, western Slovakia. Záhorie is specific and closed region in Slovakia and the first time when there were bricks used is Roman period (Roman station in Stupava). But autochthonic brickmaking there is known since developed Middle Ages. We know the oldest gothic bricks from the castles Branč, Korlátka, Pajštún and Plavecký hrad. Thanks to non–systematic collection of bricks during the 2006–2008 years we obtained the brick products from the last period of existence of private brickmaking enterprise (the very end of the 19th and first half of the 20th Cent.). The period in brickmaking from the circa 15th to the 18th Cent. we know only partially. In today state of study of historical brickmaking in region of Záhorie we know fourty four willages and towns with the notes about local brickmaking in the written sources. The most of this number comes from the 19th and 20th Cent. Compared to this we know the finds of signed bricks and other brick product from the twenty three sites (*table 1*). The paper is compound from the short headwords with basic characteristic of brickmaking in single towns and willages in region of Záhorie and from the register of signed bricks from the 18th–20th Cent.

Translated by Marián Čurný

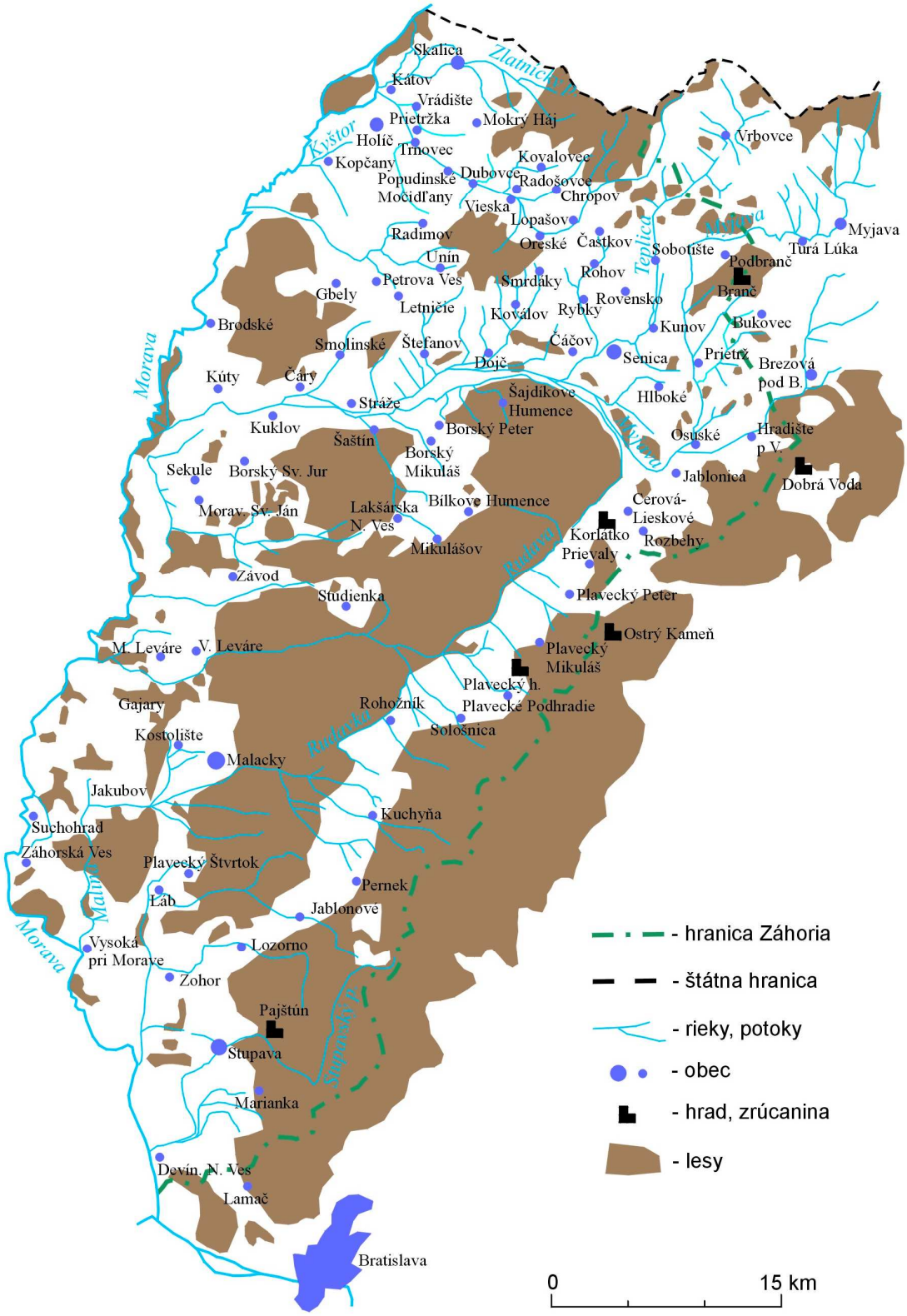

Obr. 1 Mapa Záhoria

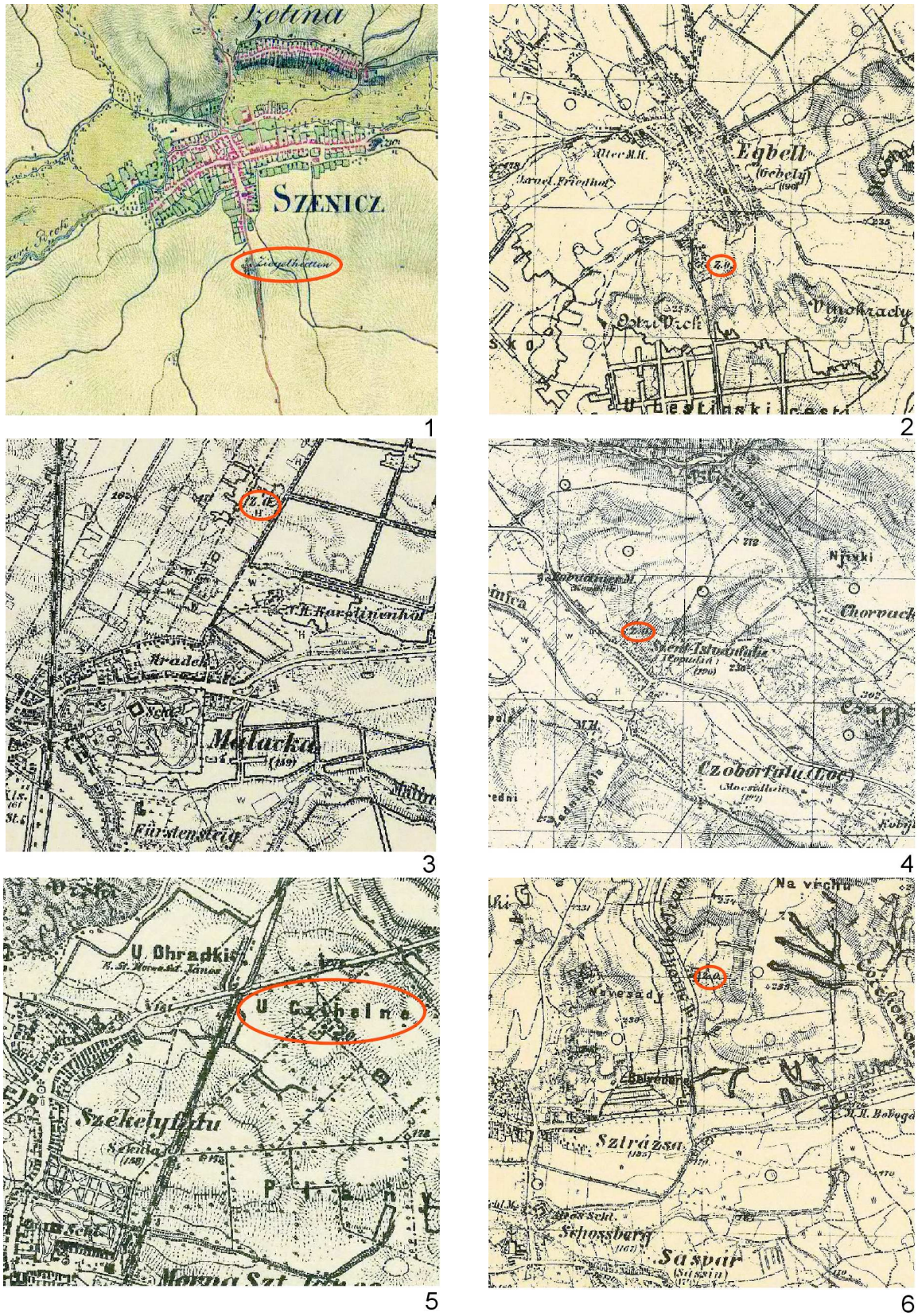

Obr. 2 Tehelne na 2. a 3. vojenskom mapovaní: 1 – Senica, 2 – Gbely, 3 – Malacky, 4 – Popudinské Močidľany, 5 – Sekule, 6 – Šaštín–Stráže

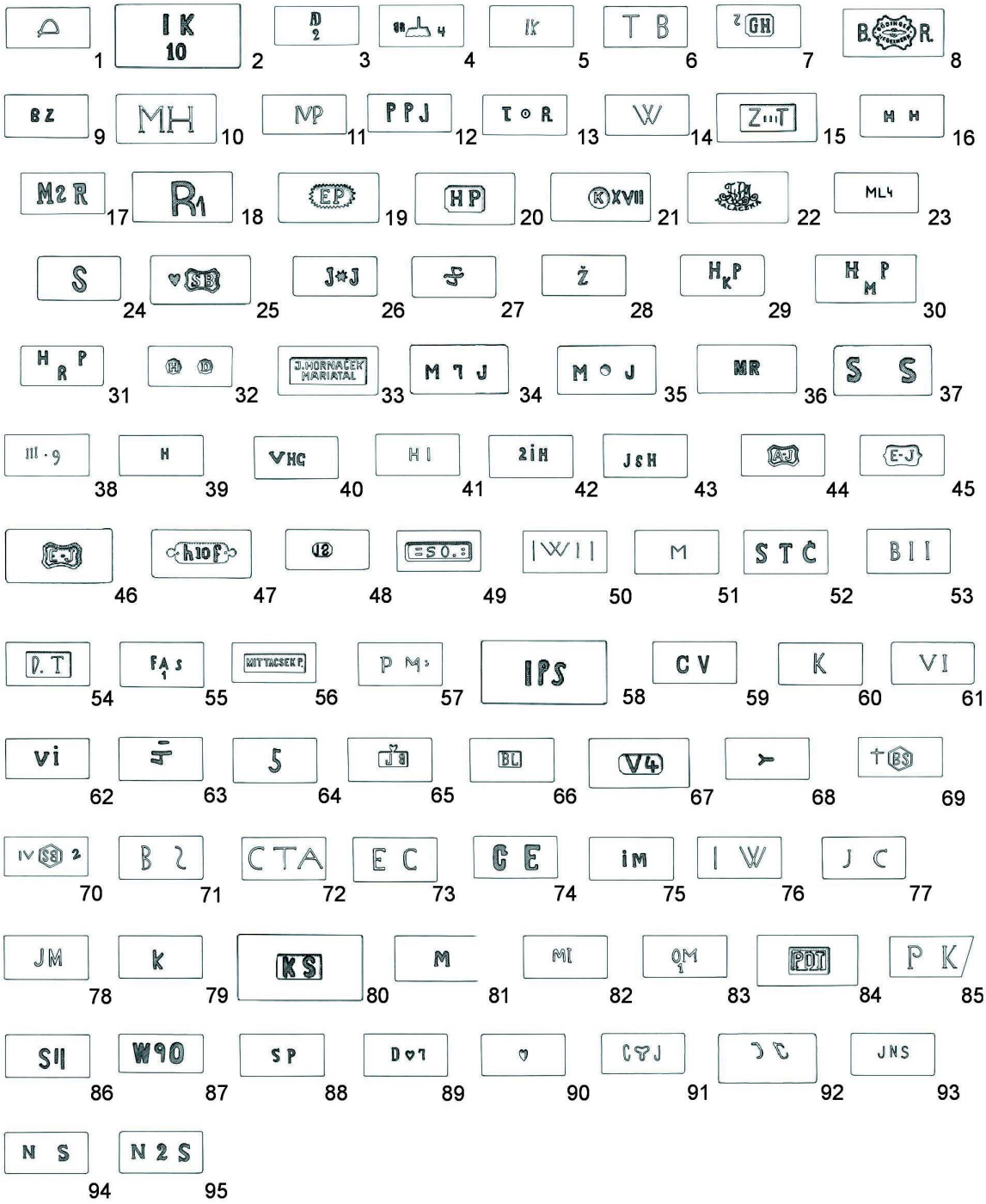

Obr. 3 Značky na tehlách zo Záhoria:1 – Borinka; 2 – Borský Mikuláš; 3–5 – Borský Sv. Jur; 6 – Brezová Pod Bradlom; 7 – Gbely; 8–15 – Jablonica; 16 – Kopčany, Popudinské Močidľany; 17, 18 – Kováloy; 19–25 – Kuchyňa; 26, 27 – Kuklov; 28 – Lakšárska Nová Ves; 29–31 – Malacky; 32–37 – Marianka; 38–43 – Petrova Ves; 44–49 – Plavecký Mikuláš; 50–52 – Podbranč; 53 – Prietrž; 54–57 – Rovensko; 58 – Rovensko, Podbranč; 59 – Senica, Jablonica; 60–62 – Senica; 63–68 – Skalica; 69–87 – Sobotište; 88 – Šajdíkove Humence; 89 – Šaštín–Stráže; 90 – Unín; 91–95 – Zohor. Zdroj: www.laterarius.eu; Kresby D. Nagyová

Obec	Okr.	tehliarstvo písomne doložené					tehliarstvo doložené nálezmi tehiel				
		16	17	18	19	20	ST	17	18	19	20
Borinka-h. Pajštún	MA						X	X	X		
Borský Svätý Jur	SE				X	X					
Borský Mikuláš	SE					X					
Borský Peter	SE					X					
Brezová pod Bradlom	MY			X	X	X					
Cerová-h. Korlátka	SE						X				
Čáčov	SE					X					X
Devínska Nová Ves	BA				X	X					
Dojč	SE				X	X					
Dubovce	SI										X
Gajary	MA		X	X							
Gbely	SI				X	X					
Hlboké	SE					X			X	X	
Jablonica	SE								X	X	X
Kopčany	SI									X	X
Koválov	SE					X					X
Kuchyňa	MA					X					
Kúty	SE			X		X					
Lakšárska Nová Ves	SE					X					
Lozorno	MA				X					X	X
Malacky	MA				X	X			X	X	X
Malé Leváre	MA			X?	X	X					
Marianka	MA					X				X	X
Moravský Svätý Ján	SE				X	X				X	X
Petrova Ves	SI					X					
Plavecké Podhradie-Plavecký h.	MA						X				
Plavecký Štvrtok	MA					X					
Podbranč	SE					X	X				
Popudinské Močidľany	SI				X						X
Prietrž-Paseky	SE					X					X
Prievaly	SE				X	X					
Radimov	SI					X					
Radošovce	SI					X					
Rohov	SE				X						
Rohožník	MA					X					
Sekule	SE				X	X					X
Senica	SE			X	X	X				X	X
Skalica	SI	X	X	X	X	X			X		
Smolinské	SE				X	X					
Smrdáky	SE					X					
Sobotište	SE									X	X
Sološnica	MA					X					
Studienka	MA					X					
Stupava	MA				X				X	X	X
Suchohrad	MA					X					
Šajdíkové Humence	SE					X					
Šaštín-Stráže	SE				X	X				X	X
Štefanov	SE					X					
Trnovec	SI					X					
Unín	SI				X						
Veľké Leváre	MA			?		X			X	X	X
Závod	MA				X	X					
Zohor	MA					X					X

Tabela 1 Vyjadrenie počtu písomných a hmotných dokladov tehliarstva na Záhorí

Obec	Okres	Poloha	Založenie	Zrušenie	Výroba
Borský Svätý Jur	SE	pri V okraji obce	1931	1951 - pracuje	T, Š
Čáčov	SE	SZ od obce, pri kóte 198	od nepamäti	1924	T
Dojč	SE	S od obce, pri výmole	od nepamäti	1951 - pracuje	T
Dojč	SE	S od obce	od nepamäti	1925	T
Gbely	SI	pri J okraji obce	od nepamäti	1944	T, Š
Gbely	SI	Z od obce		1918	T
Gbely	SI	č. p. 993			T
Kováloy	SE	JZ okraj obce	od nepamäti	1951 - pracuje	T, Š
Lakšárska Nová Ves	SE	J od obce	od nepamäti	1937	T
Moravský Svätý Ján	SE	JV od obce	od nepamäti	1942	T
Petrova Ves	SI	pri V okraji obce		1918	
Sekule	SE	SV od obce	od nepamäti	1932	T
Smolinské	SE	pri Z okraji obce	od nepamäti	1951 - pracuje	T, I
Smolinské	SE	pri S okraji obce	od nepamäti	1945	T
Smrdáky	SE	blízko kostola	od nepamäti	1951 - pracuje	T
Stráže nad Myjavou	SE	SV od obce, pri kóte 187	od nepamäti	1925	T, Š
Studienka	MA	pri S okraji obce	od nepamäti	1942	T
Studienka	MA	JZ od obce	od nepamäti	1923-1943	T
Štefanov	SE	JZ od obce	od nepamäti	dávno	T
Štefanov	SE	pri JV okraji obce	od nepamäti	1938	T
Unín	SI	pri SV okraji obce, vo výmoľoch	1905	1944	T, Š
Unín	SI	S od obce		1904	
Veľké Leváre	MA	pri S konci obce	od nepamäti	1923	T
Veľké Leváre	MA	SV od obce	od nepamäti	1932	T
Závod	MA	JV od Z okraja obce	od nepamäti	1931	T
Závod	MA	JV od obce	od nepamäti	1946	T

Tabela. 2 Tehelne na Záhorí podľa súpisu stavebných hmôt ČSR v roku 1951 (Katyk 1951)
T – tehly, Š – škridla, I – iné

Obec	Okres	Názov tehelne / majiteľ
Borský Svätý Jur	SE	Ján Janečka
Hlboké	SE	Ján Šlahor
Kováloy	SE	Kováloyská tehelňa
Kuchyňa	MA	Záhorská tehelňa, R. Jakubík
Plavecký Štvrtok	MA	Ferdinand Rohliček
Prietrž	SE	Družstevná tehelňa
Prievaly	SE	Jozef Kondla
Prievaly (Šándorf)	SE	Podnik ručnej tehelne
Rohožník	MA	Adolf Kúra
Senica	SE	Jakub Piaček
Skalica	SI	Václav Lněnička
Smolinské	SE	Jozef Langer
Sološnica	MA	Ernest Janečka
Studienka	MA	Ján Klimečka a spol.
Studienka	MA	Ján Nízky

Tabela 3 Tehelne na Záhorí znárodnené pred rokom 1961

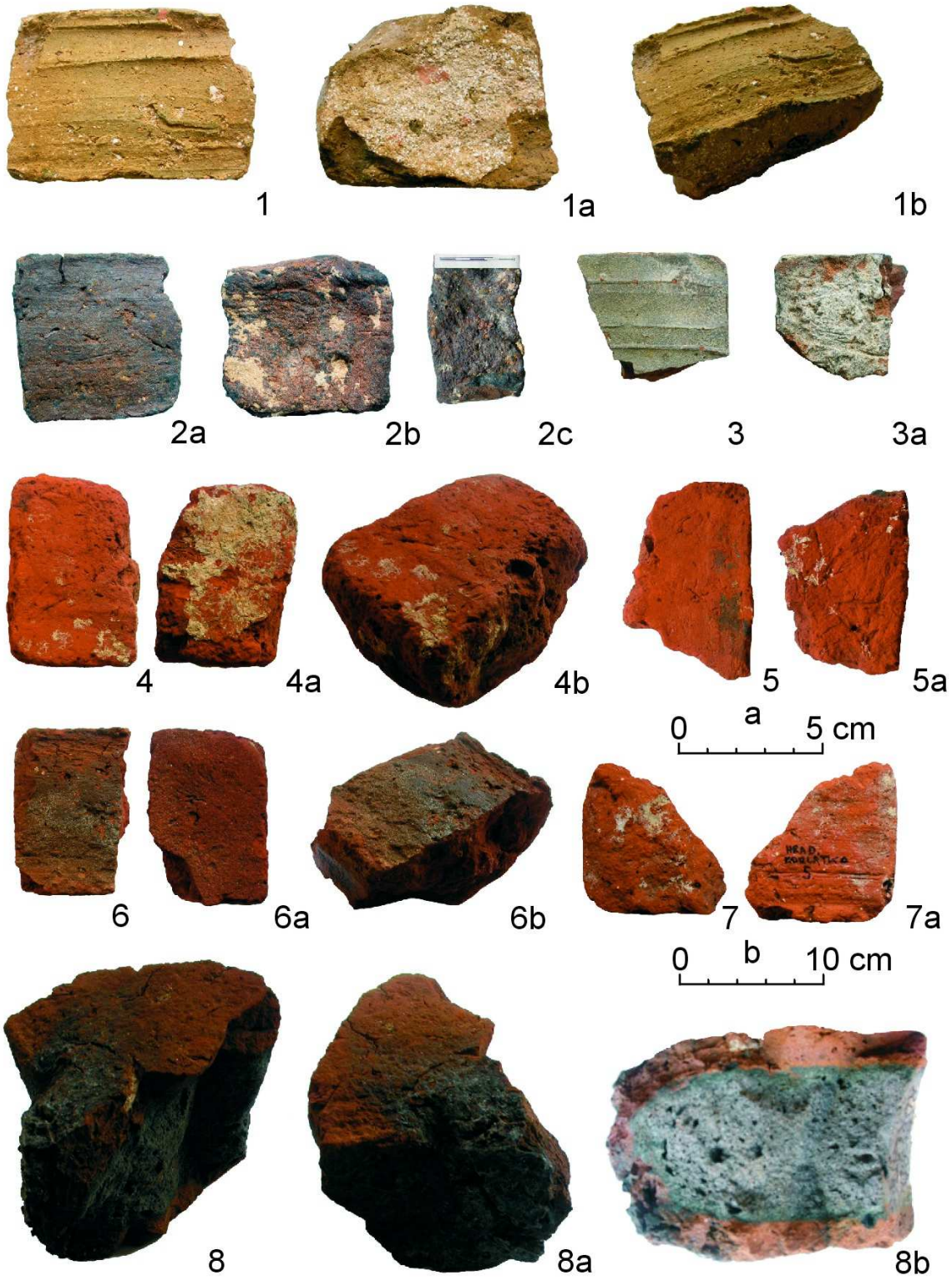

Tab. 1 1–3a – Podbranč, hrad Branč; 4–8b – Cerová, hrad Korlátka. Mierka: 1–6a, 7, 7a – a; 8–8b – b, 6b – bez mierky. Foto: M. Čurný

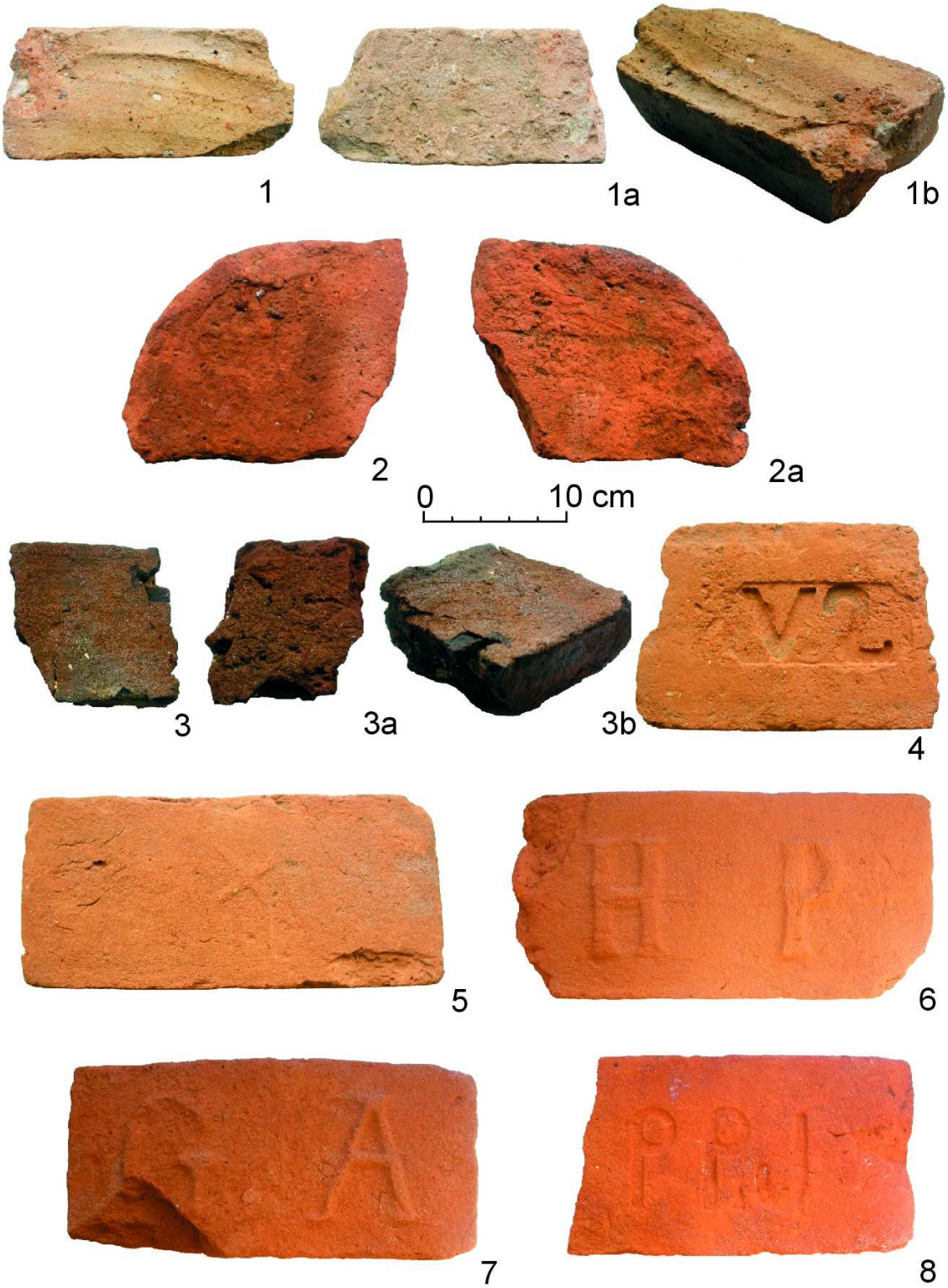

Tab. 2 1–2a – Borinka, hrad Pajštún; 3–3b – Plavecké Podhradie, Plavecký hrad; 4 – Dubovce; 5 – Hlboké; 6–8 – Jablonica, kaštieľ. Foto: M. Čurný

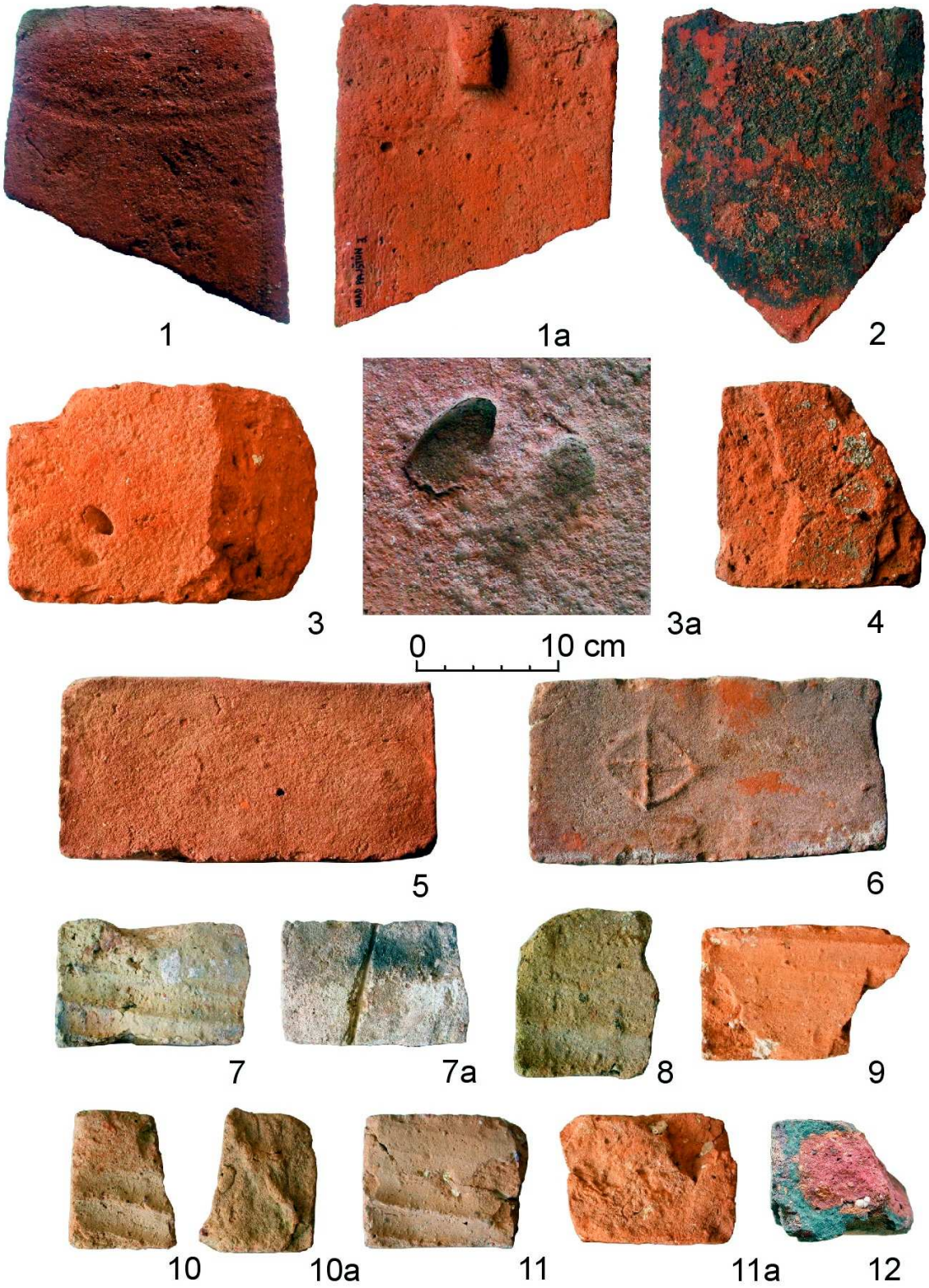

Tab. 3 1–12 – Borinka, hrad Pajštún. 3a, 12 – bez mierky. Foto M. Čurný

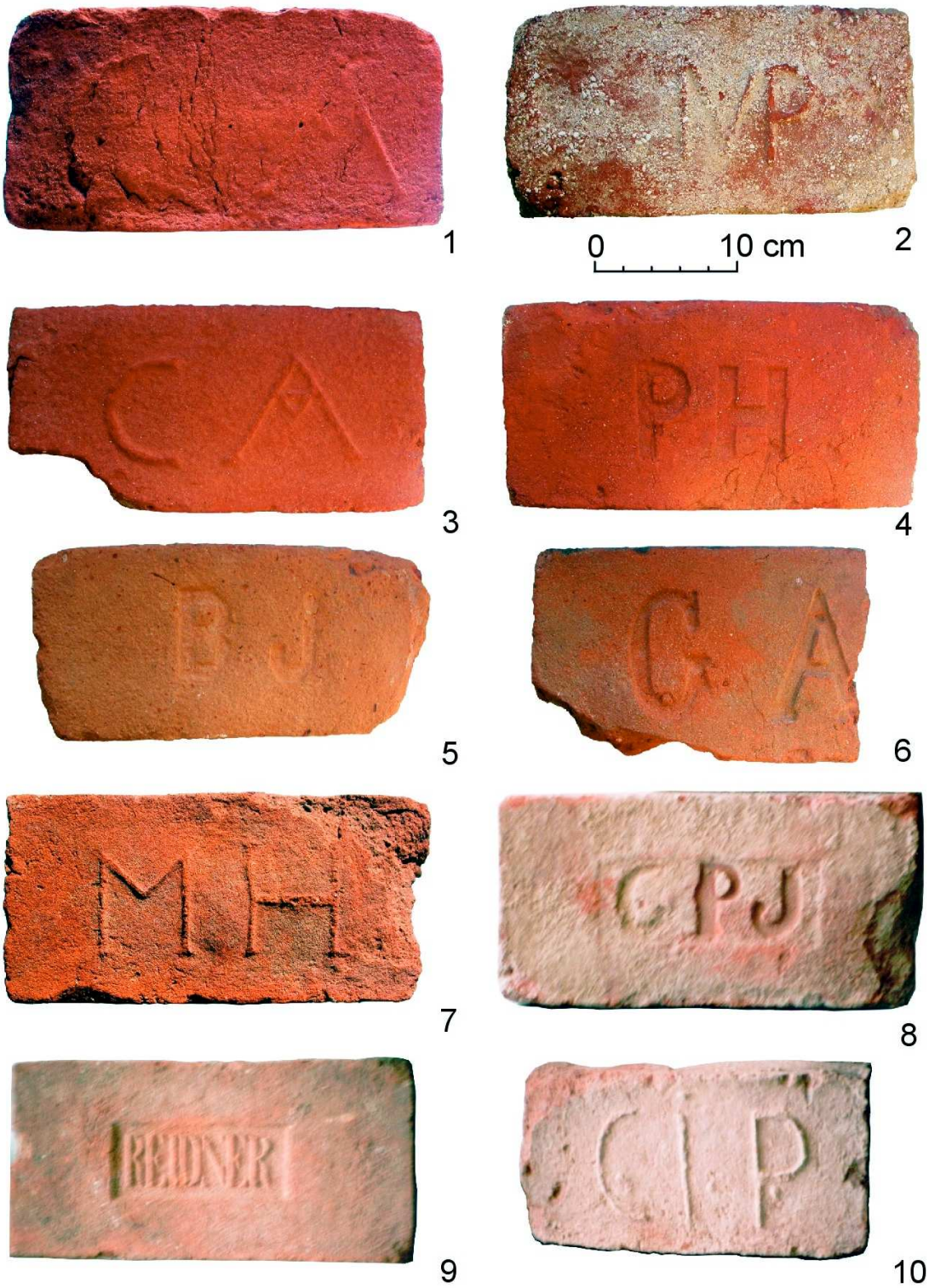

Tab. 4 1–3, 6, 7 – Jablonica, budova oproti kaštieľu; 4, 5 – Senica, Priemyselná a Hviezdoslavova ul.; 8–10 – Lozorno, evanjelická fara. 8–10 – bez mierky. Foto: 1–7 – M. Čurný; 8–10 – V. Predanoczyová

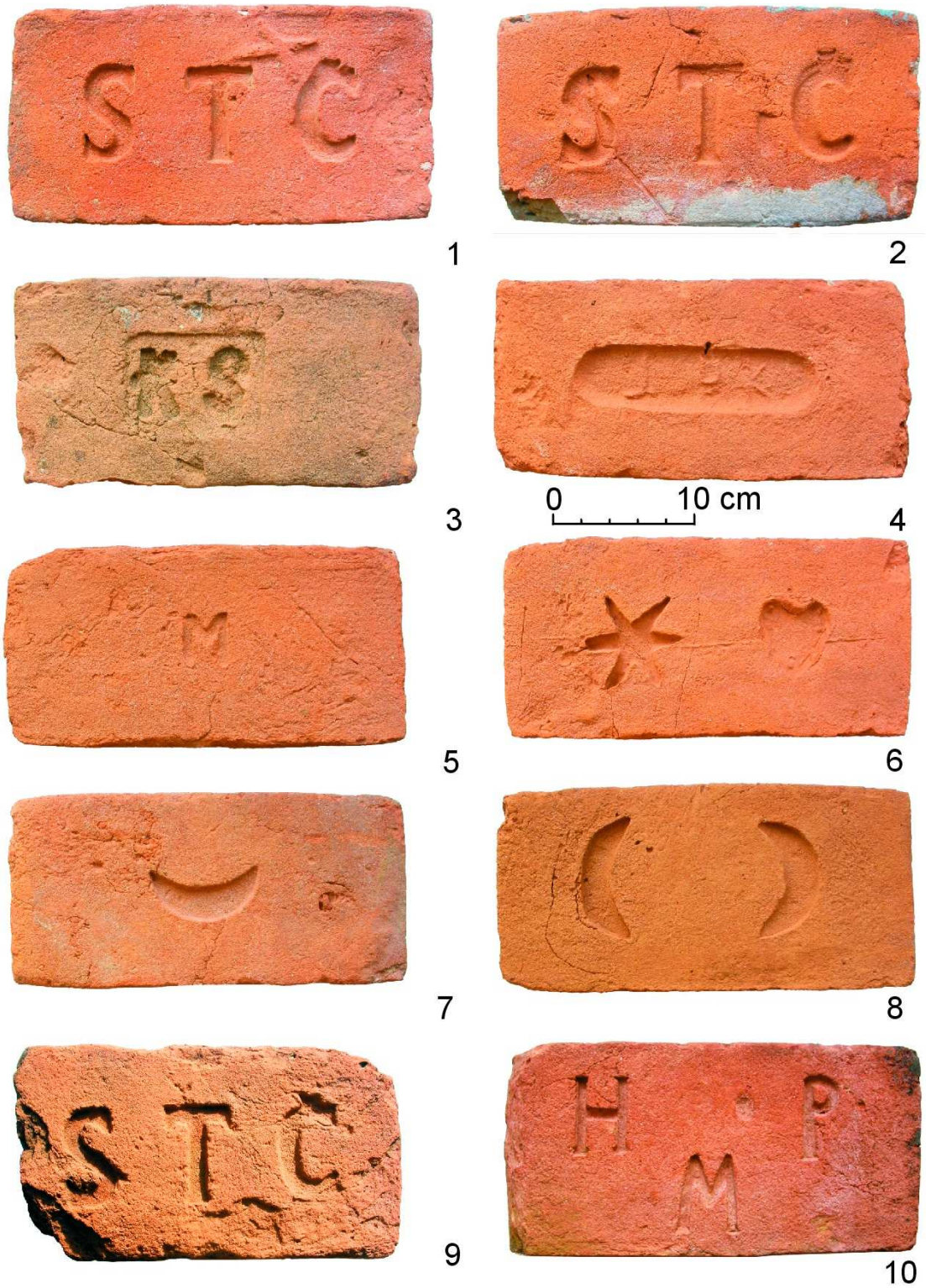

Tab. 5 1–9 – Kováloy; 10 – Malacky, františkánsky kláštor. Foto: M. Čurný

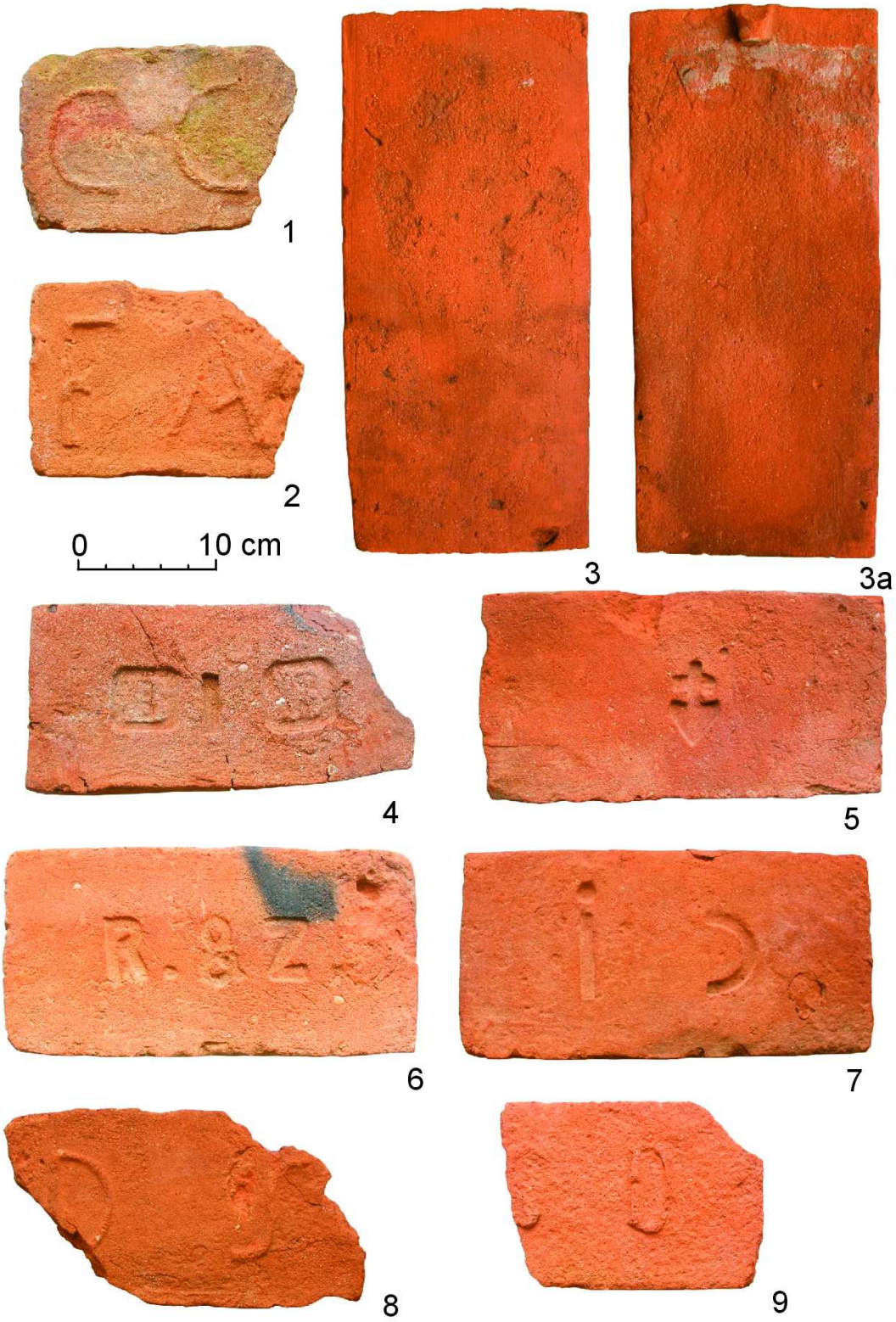

Tab. 6 1–3a – Malacky, františkánsky kláštor; 4, 5 – Malacky, Hviezdoslavova ul. 1793/35; 6 – Malacky, Štúrova ul. 33; 7–9 – Malacky, Zelený dom. Foto: M. Čurný

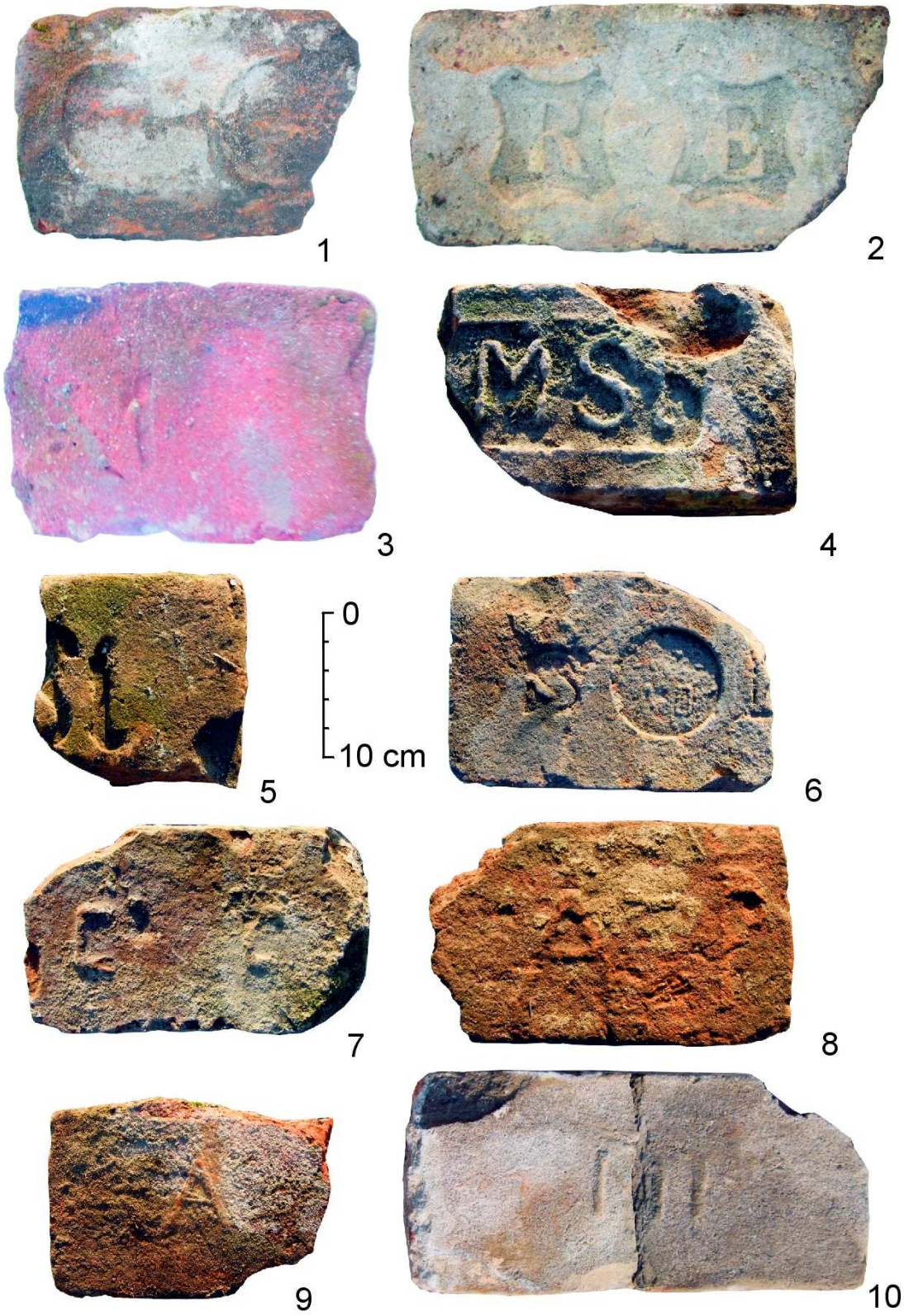

Tab. 7 1–10 – Malacky, Jánošíkova ul. Mierka zobrazenia 1:4. Foto P. Jelínek

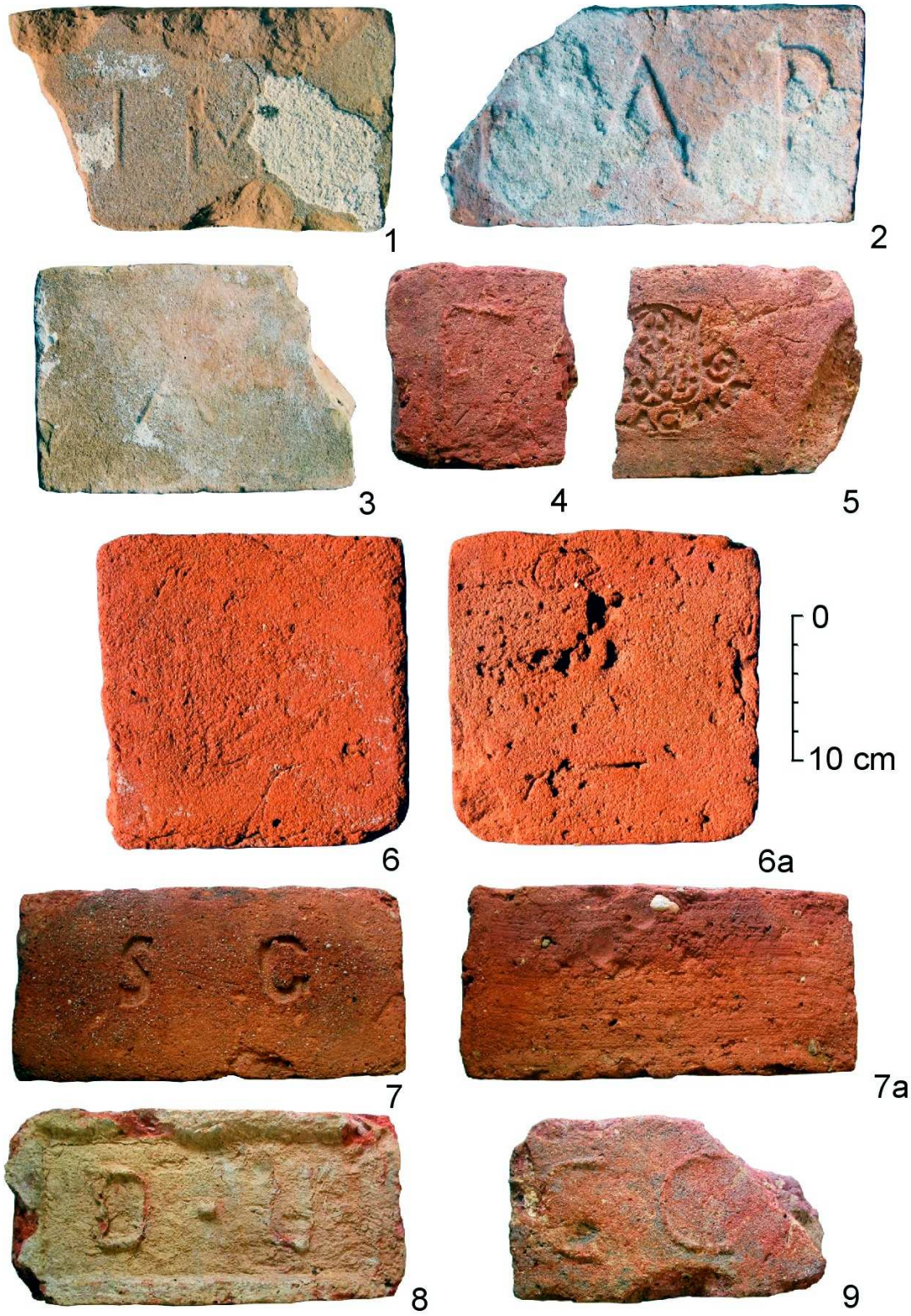

Tab. 8 1–10 – Malacky, Jánošíkova ul. Foto: 1–3 – P. Jelínek, 4–10 – M. Čurný

Tab. 9 1–10 – Malacky, Jánošíkova ul. Foto: M. Čurný

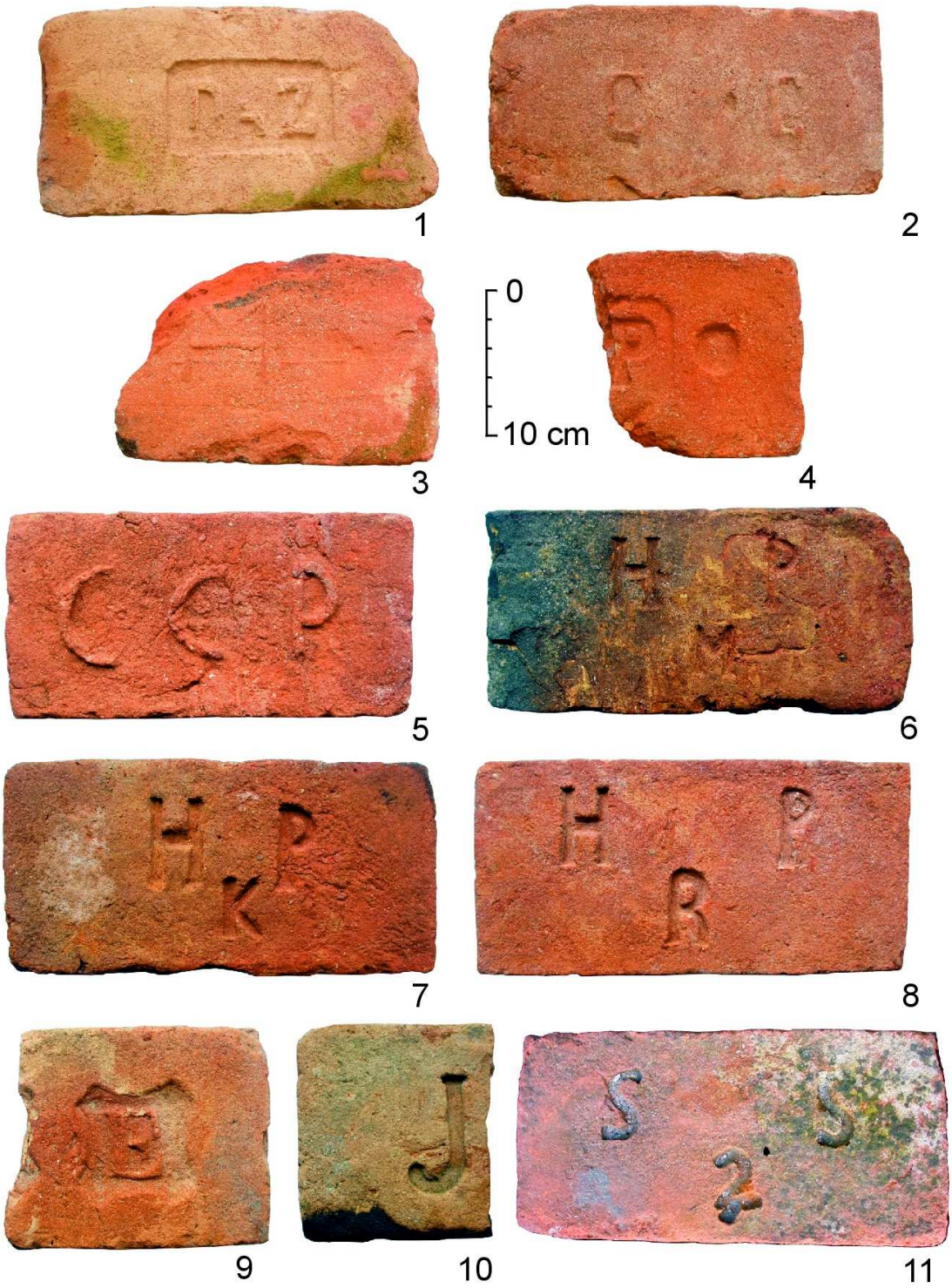

Tab. 10 1–9 – Malacky, Jánošíkova ul.; 11 – Malacky, pri kaštieli. Foto: M. Čurný

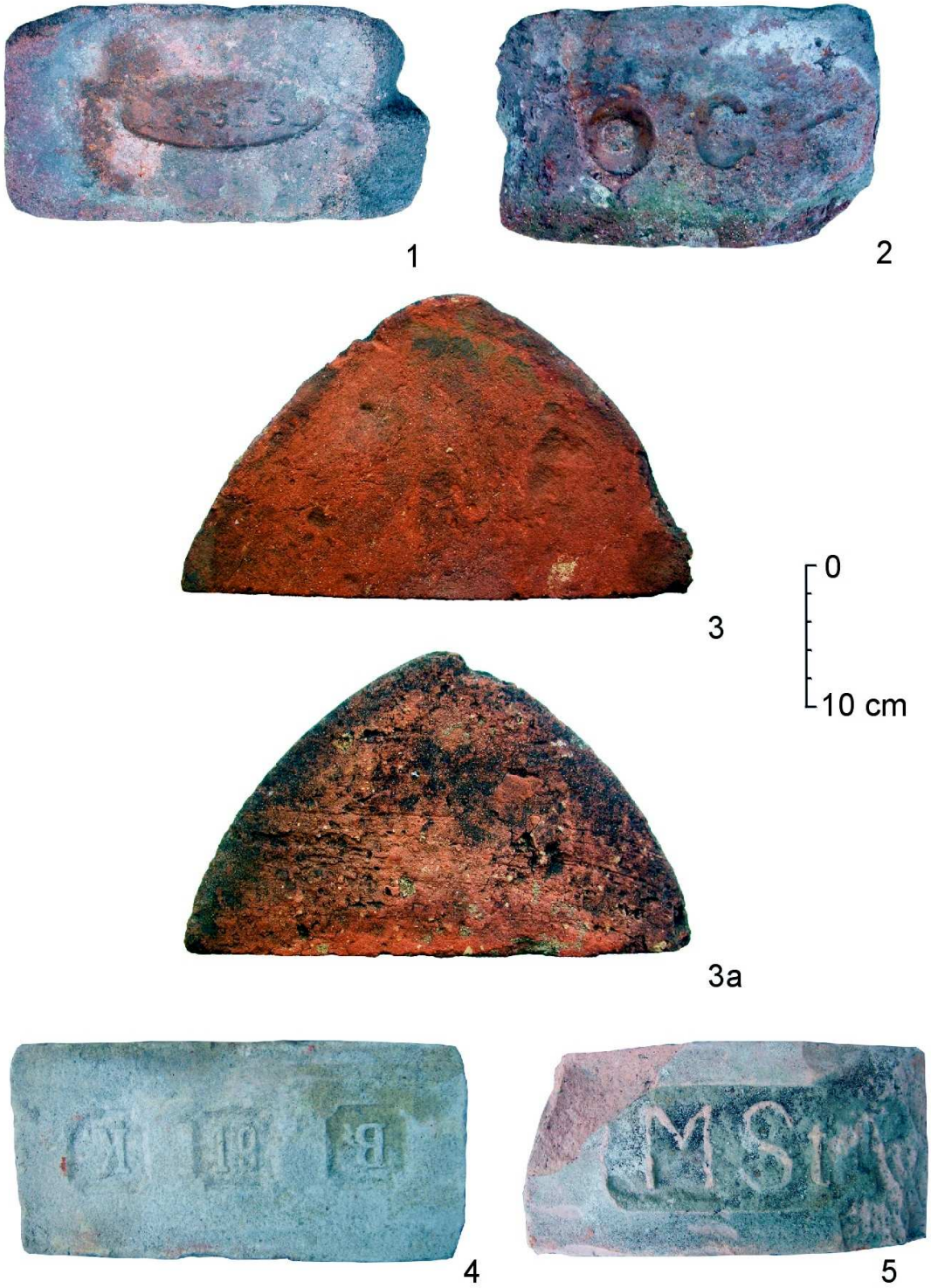

Tab. 11 1–2 – Malacky, Partizánska ul.; 3 – Malacky, plot kaštieľa; 4, 5 – Malacky, pri železničnej stanici. Foto: 1–3 – M. Čurný; 4, 5 – P. Jelínek

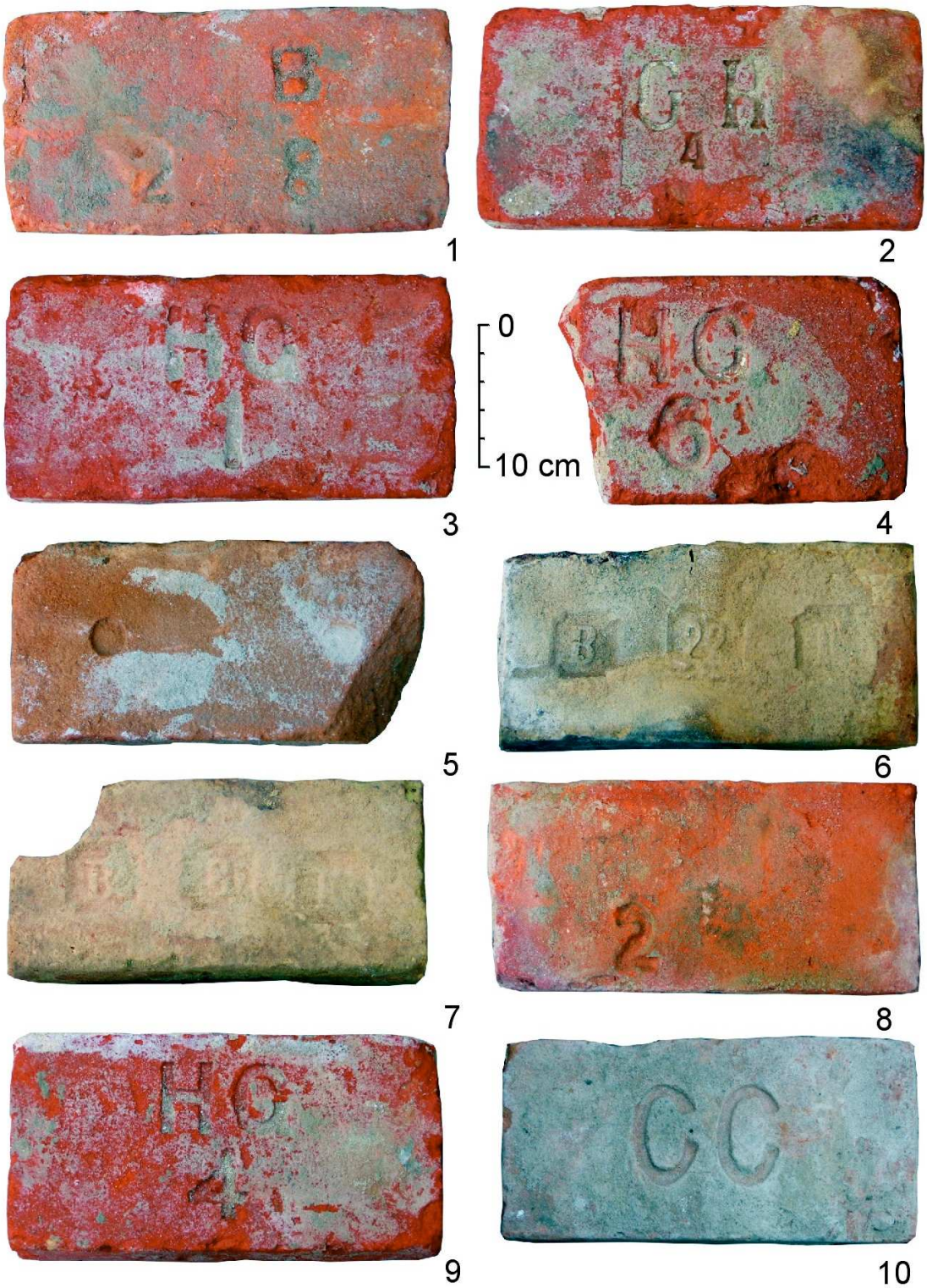

Tab. 12 1–10 – Malacky, pri železničnej stanici. Foto P. Jelínek

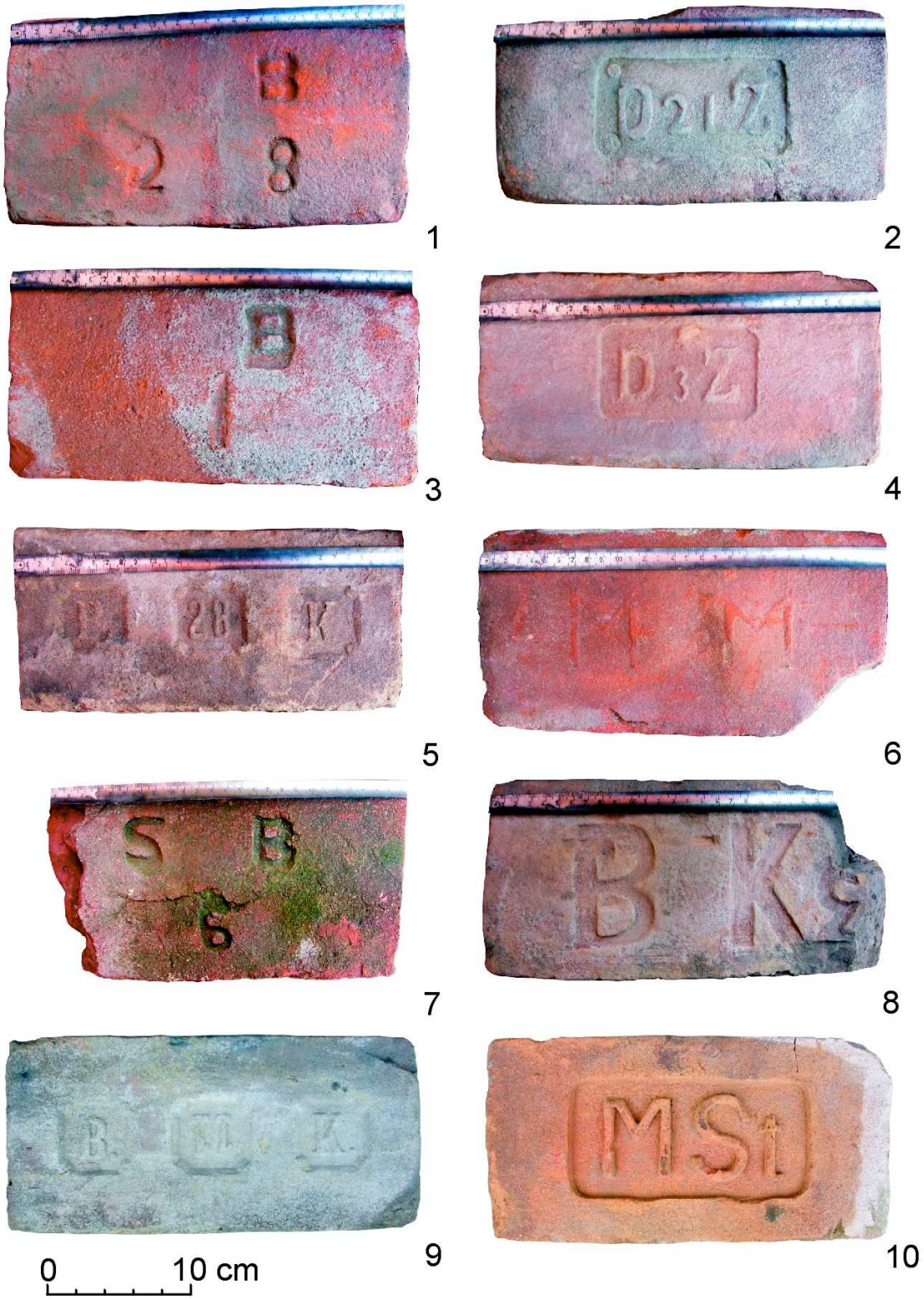

Tab. 13 1–10 – Malacky, pri železničnej stanici. Foto: M. Čurný

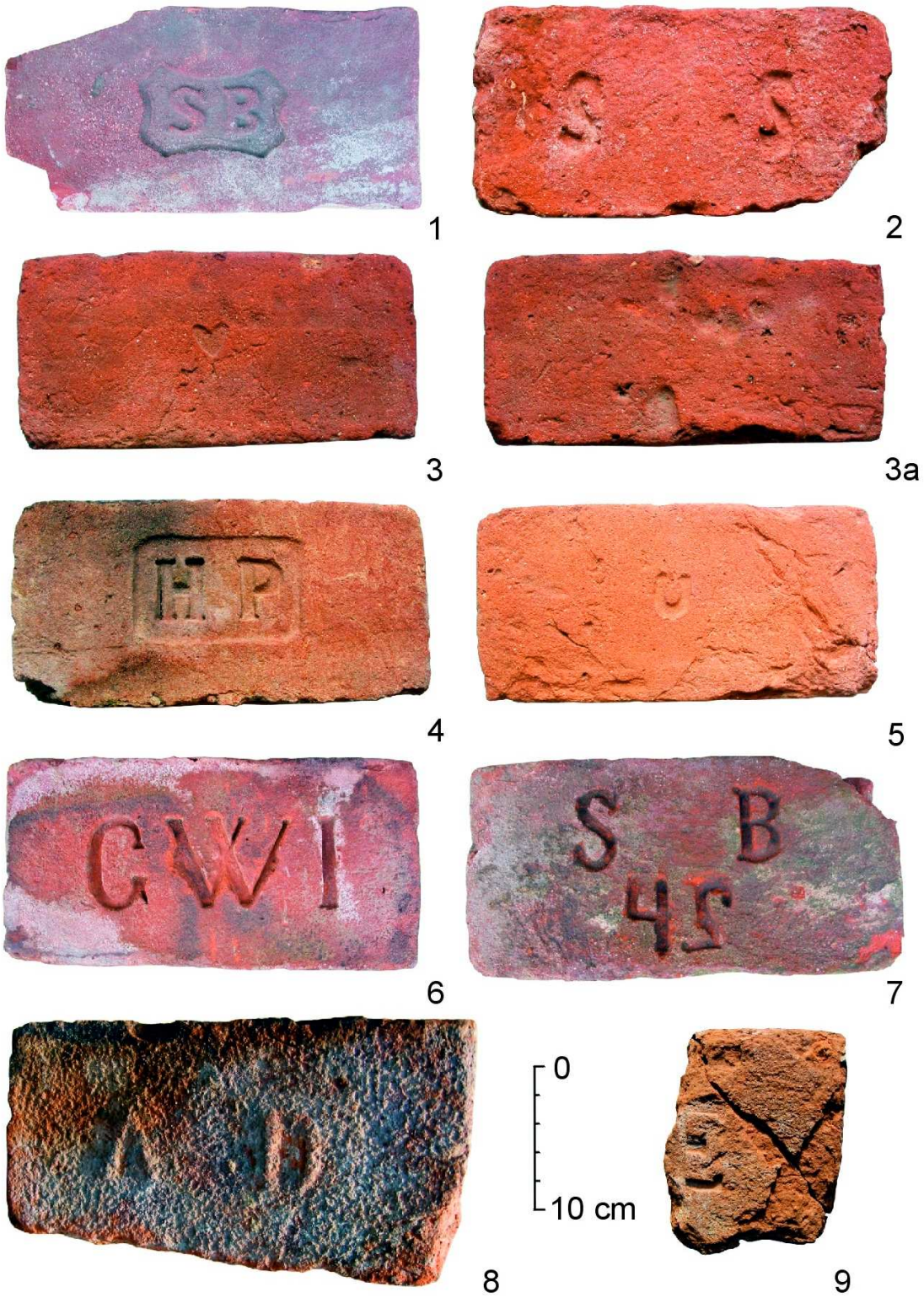

Tab. 14 1 – Malacky, pri železničnej stanici; 2–9 – Malacky, Štúrova ul. 31. Foto: 1–7 – M. Čurný; 8, 9 – P. Jelínek

Tab. 15 1–8 – Marianka; 9, 10 – Moravský Sv. Ján, majer. Foto: 1–8 – P. Nagy; 9, 10 – M. Čurný

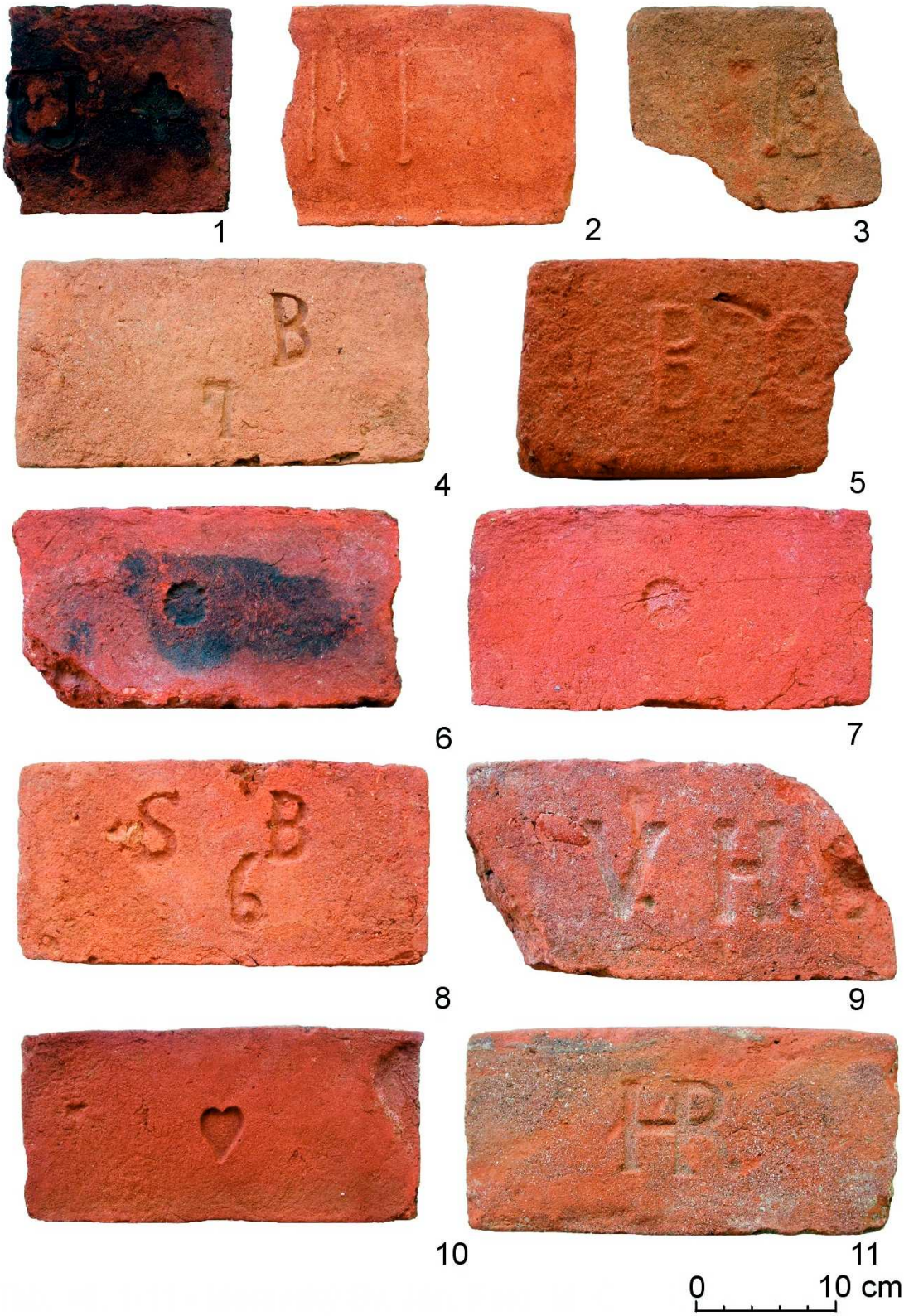

Tab. 16 1–11 – Moravský Sv. Ján. Foto: M. Čurný

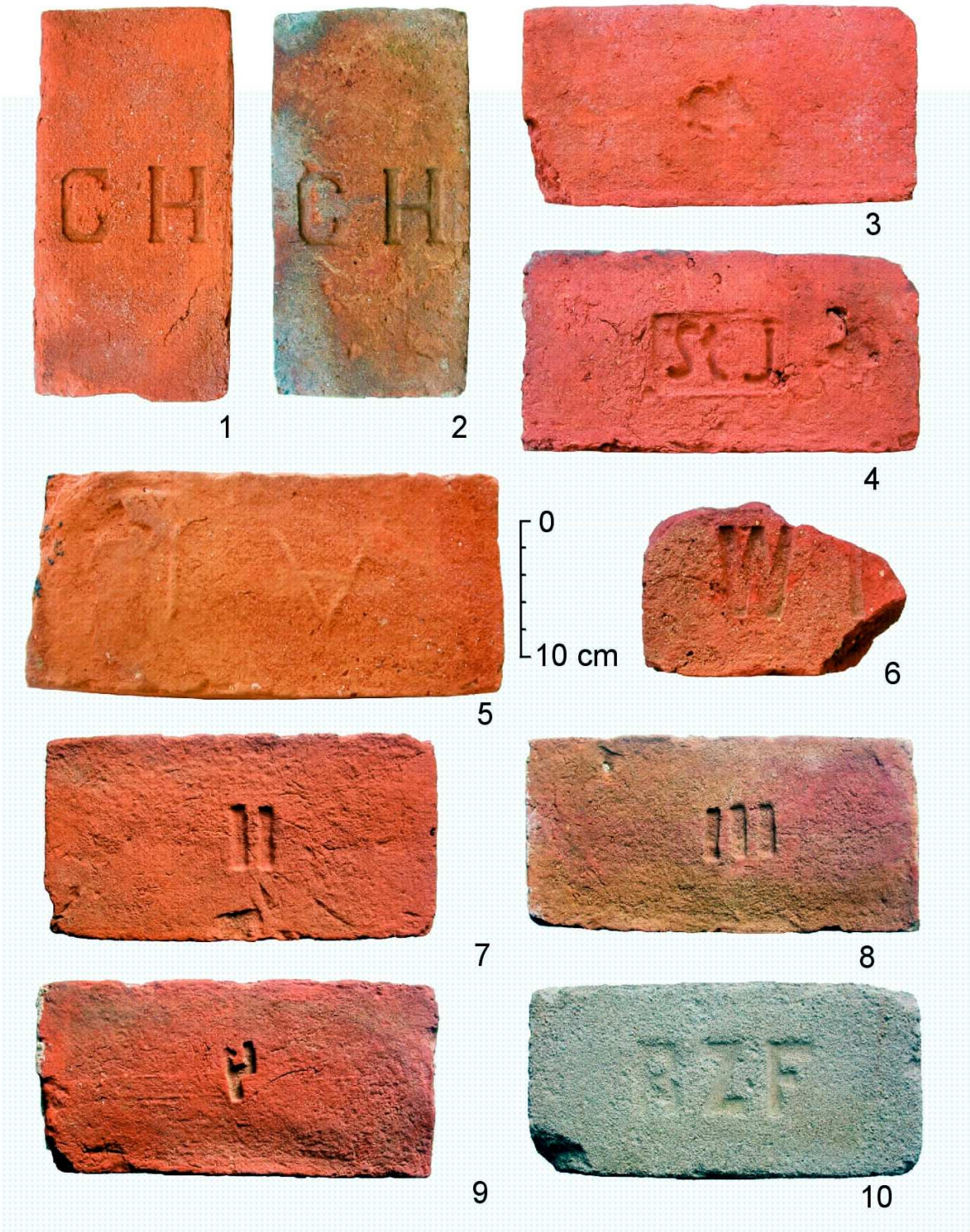

Tab. 17 1–6 – Moravský Sv. Ján; 7–10 – Popudinské Močidľany. Foto: M. Čurný

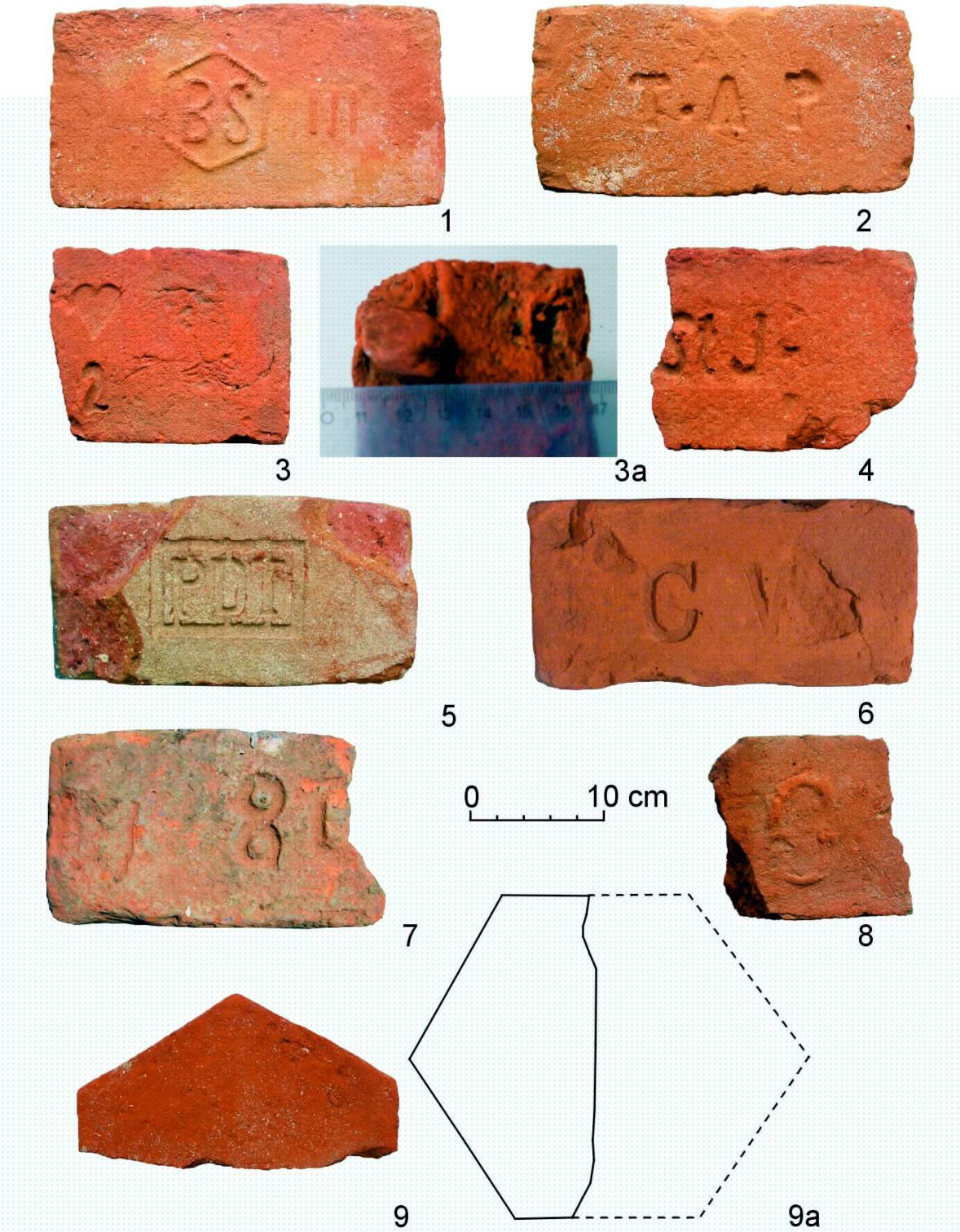

Tab. 18 1, 2 – Prietrž–Paseky; 3 – Sekule, kaplnka; 4 – Sekule, pred čd. 642; 5–8 – Senica, Stará Kunovská cesta; 9, 9a – Skalica, Štefánikova ul. Foto: M. Čurný

Tab. 19 1–13 – Senica, Bakičov mlyn. Foto: 1–6, 9–12 – M. Čurný; 7, 8, 13 – P. Bugyi

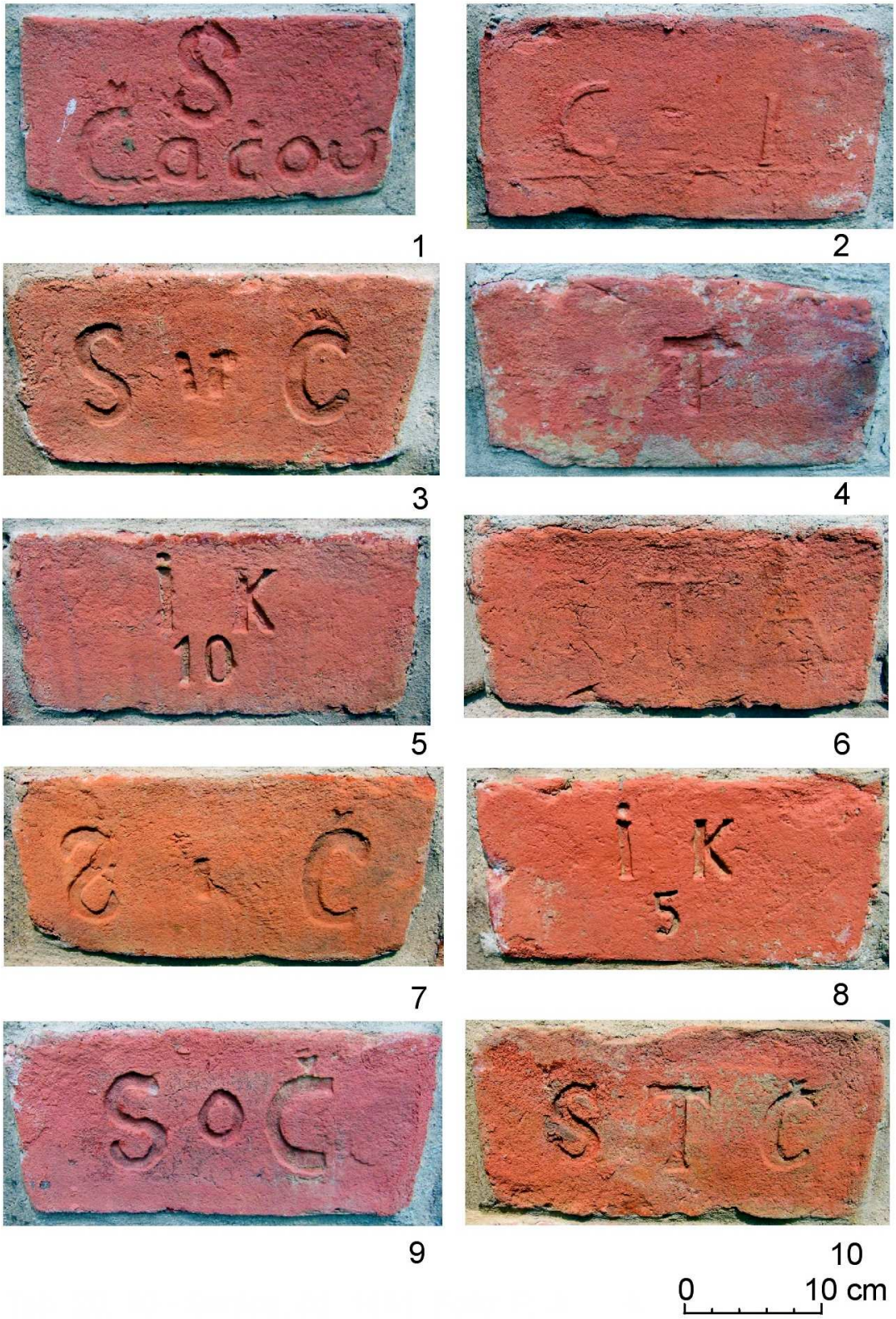

Tab. 20 10 – Senica, čd. 1451. Foto: P. Jelínek

Tab. 21 1–10 – Senica, čd. 1451. Foto: P. Jelínek

Tab. 22 1–6 – Senica, čd. 1451; 7–11 – Senica, vodohospodárska budova. Foto: 1–6 – P. Jelínek; 7–11 – M. Čurný

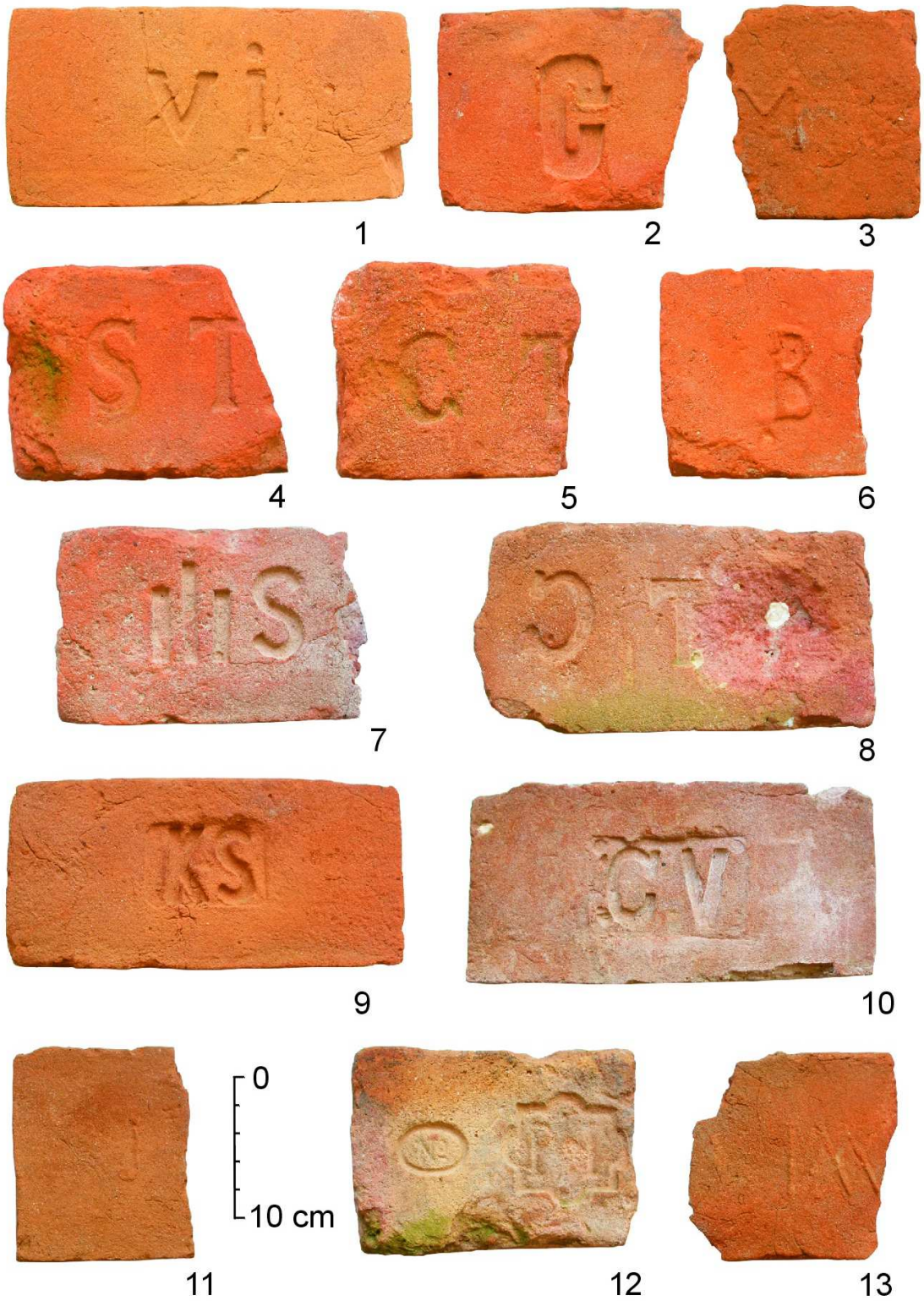

Tab. 23 1–3 – Senica, vodohospodárska budova; 4–13 – Senica, Hodonínska cesta. Foto: M. Čurný

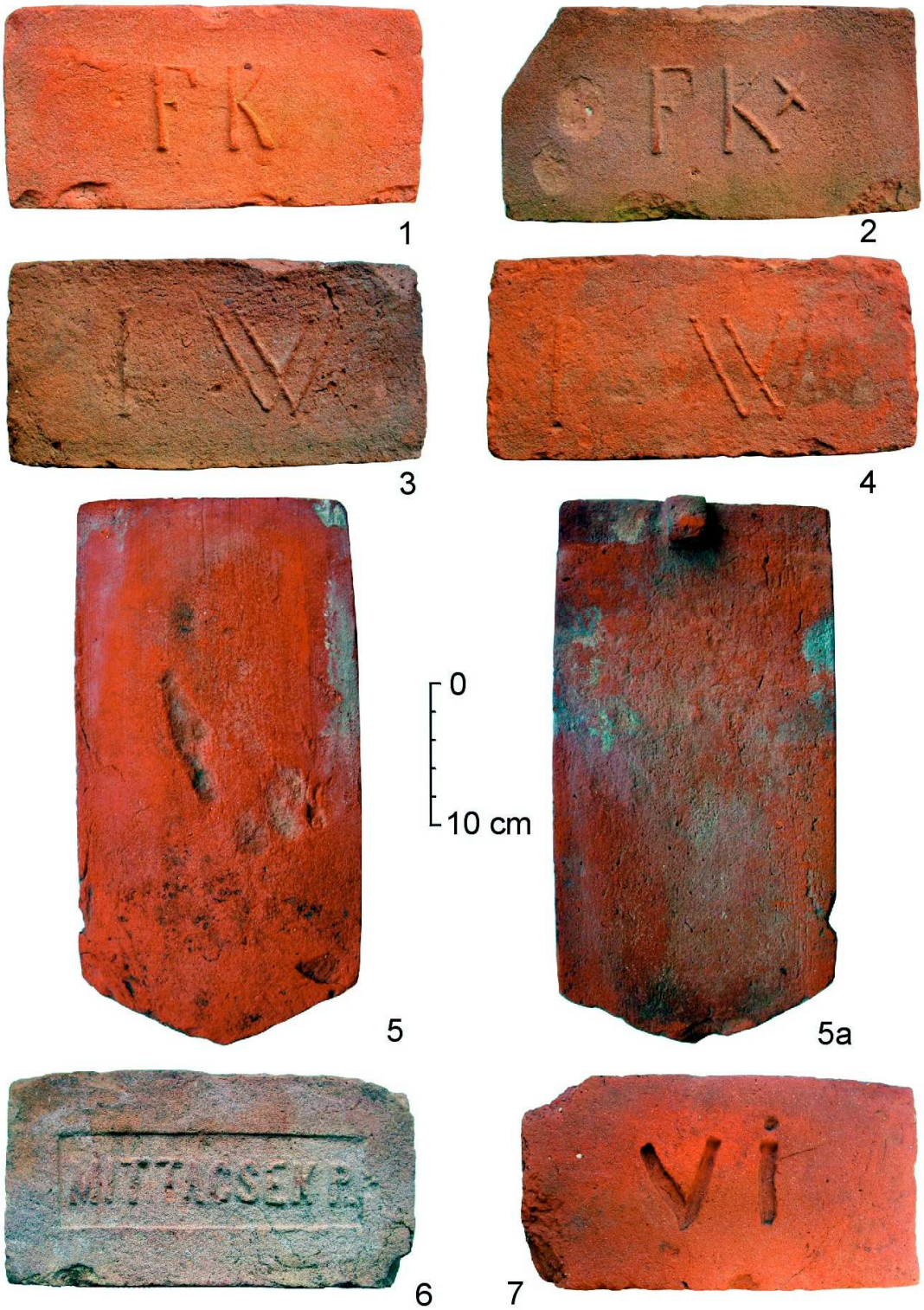

Tab. 24 1–5a – Senica, Hodonínska cesta; 6 – Senica, Hollého ul.; 7 – Senica, Hviezdoslavova ul. Foto: M. Čurný

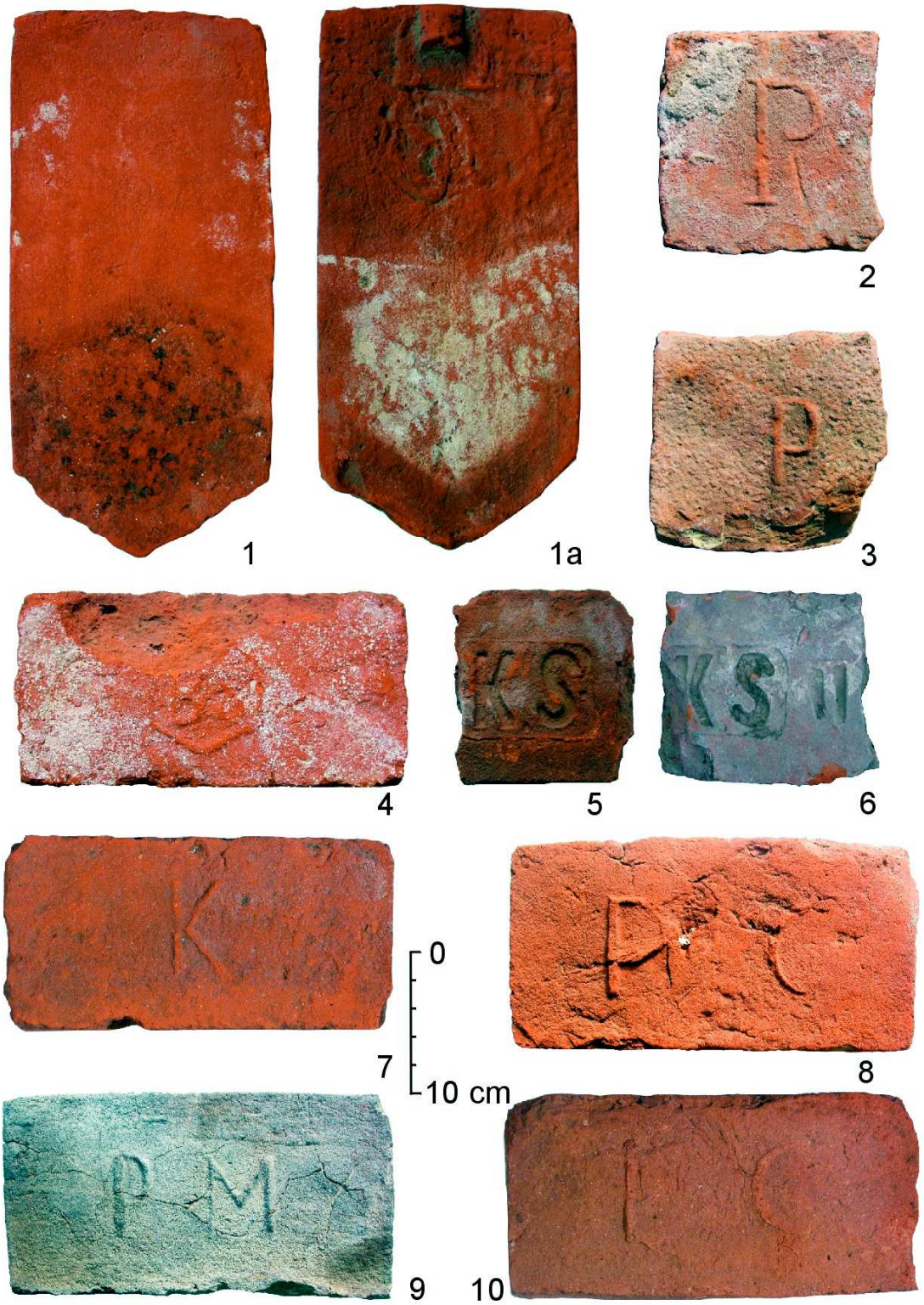

Tab. 25 1, 1a – Senica, Hodonínska cesta; 2, 3 – Senica; 4–7 – Senica, mlyn, čd. 787; 8–10 – Senica, splav. Foto: 1–6, 8–10 – M. Čurný; 7 – P. Bugyi

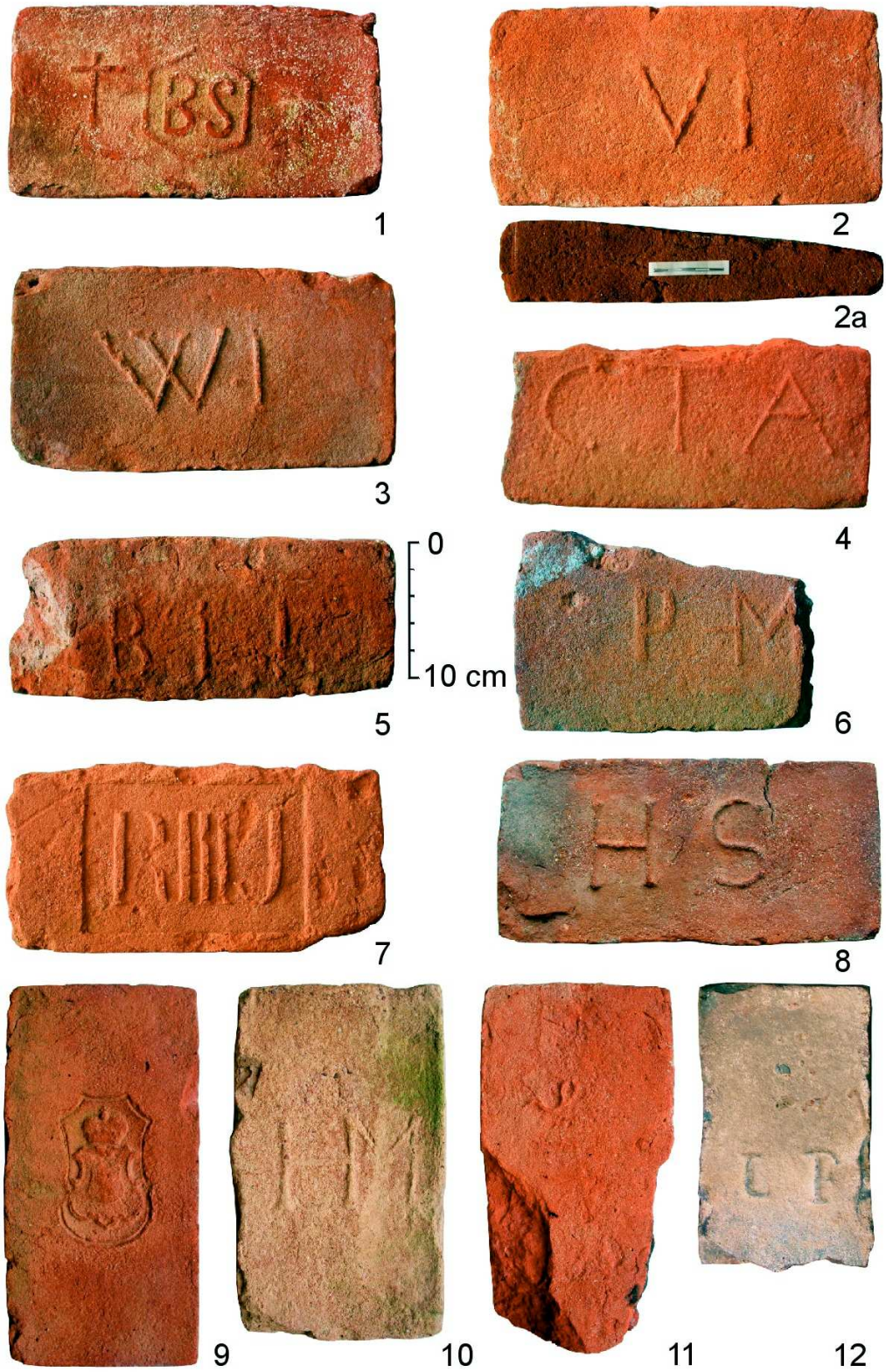

Tab. 26 1–6 – Sobotište, čd. 391; 7 – Stupava, Kalvárska ul.; 8–11 – Stupava, kaštieľsky park; 12 – Stupava, synagóga. Foto: M. Čurný

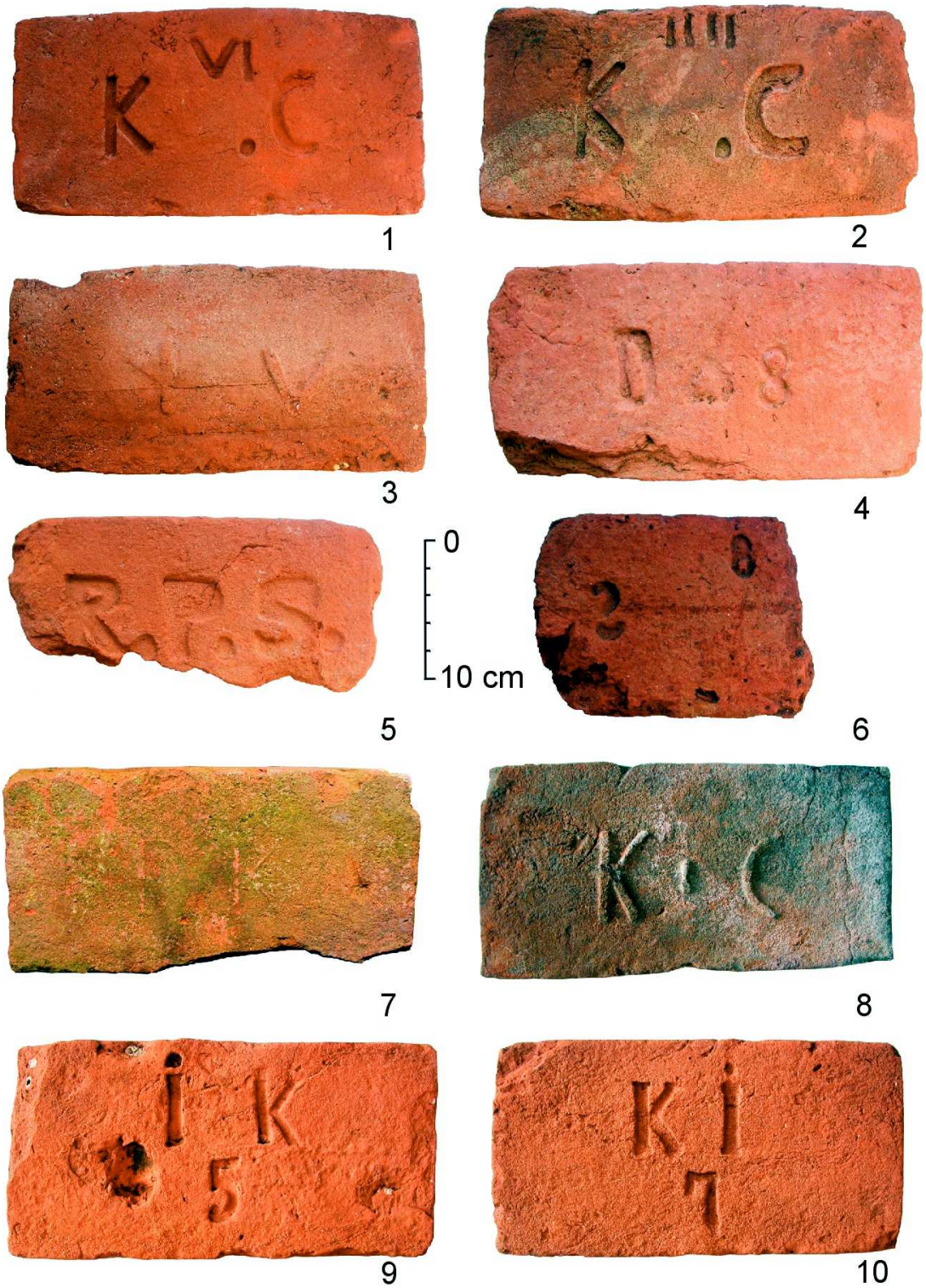

Tab. 27 1–7 – Šaštín–Stráže, intravilán; 8–10 – Šaštín–Stráže, tehliarska pec. 7 – bez mierky. Foto: M. Čurný

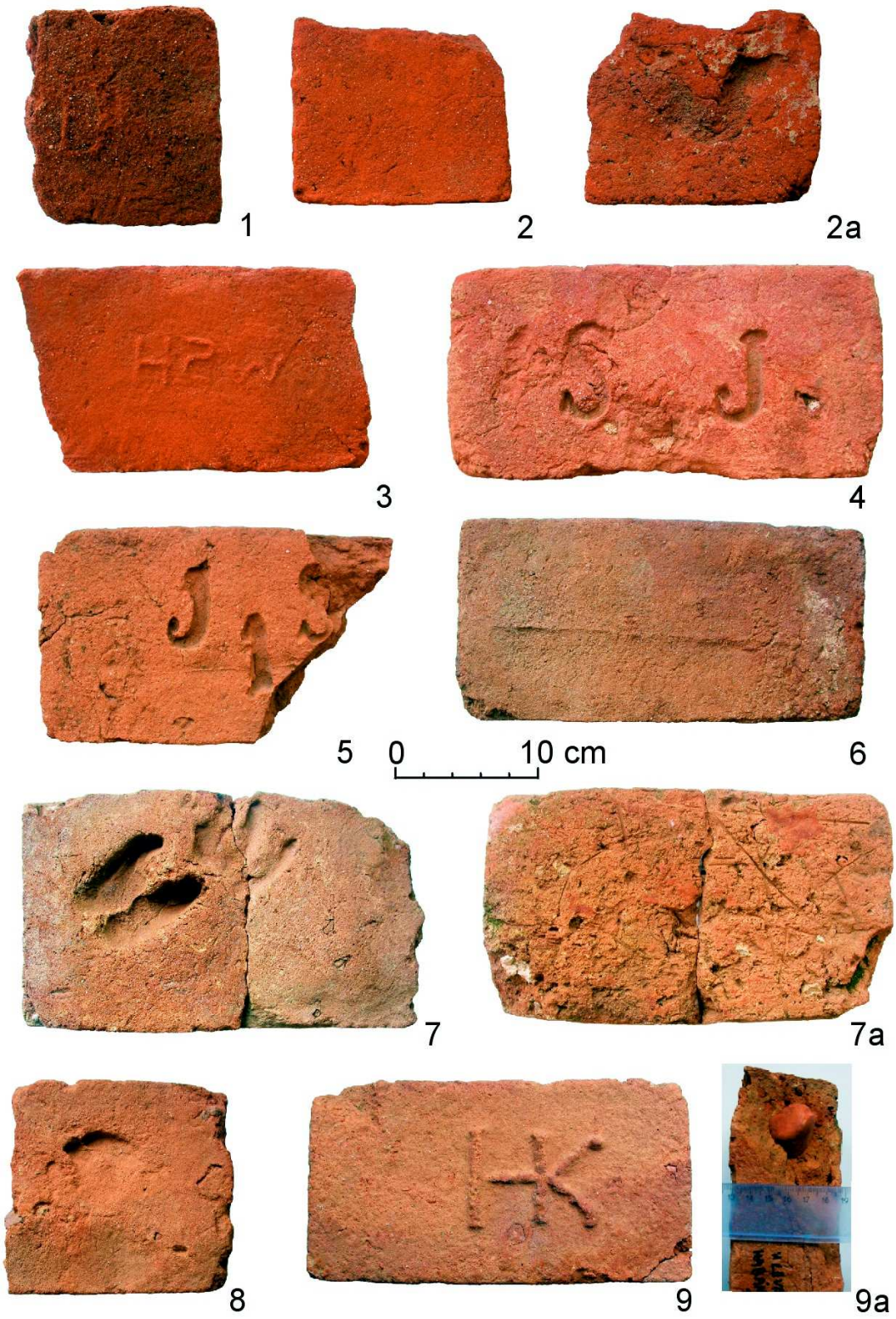

Tab. 28 1–9a – Veľké Leváre, Habánsky dvor. Foto: M. Čurný

Tab. 29 1–8 – Veľké Leváre, Habánsky dvor. 4a – bez mierky. Foto: M. Čurný

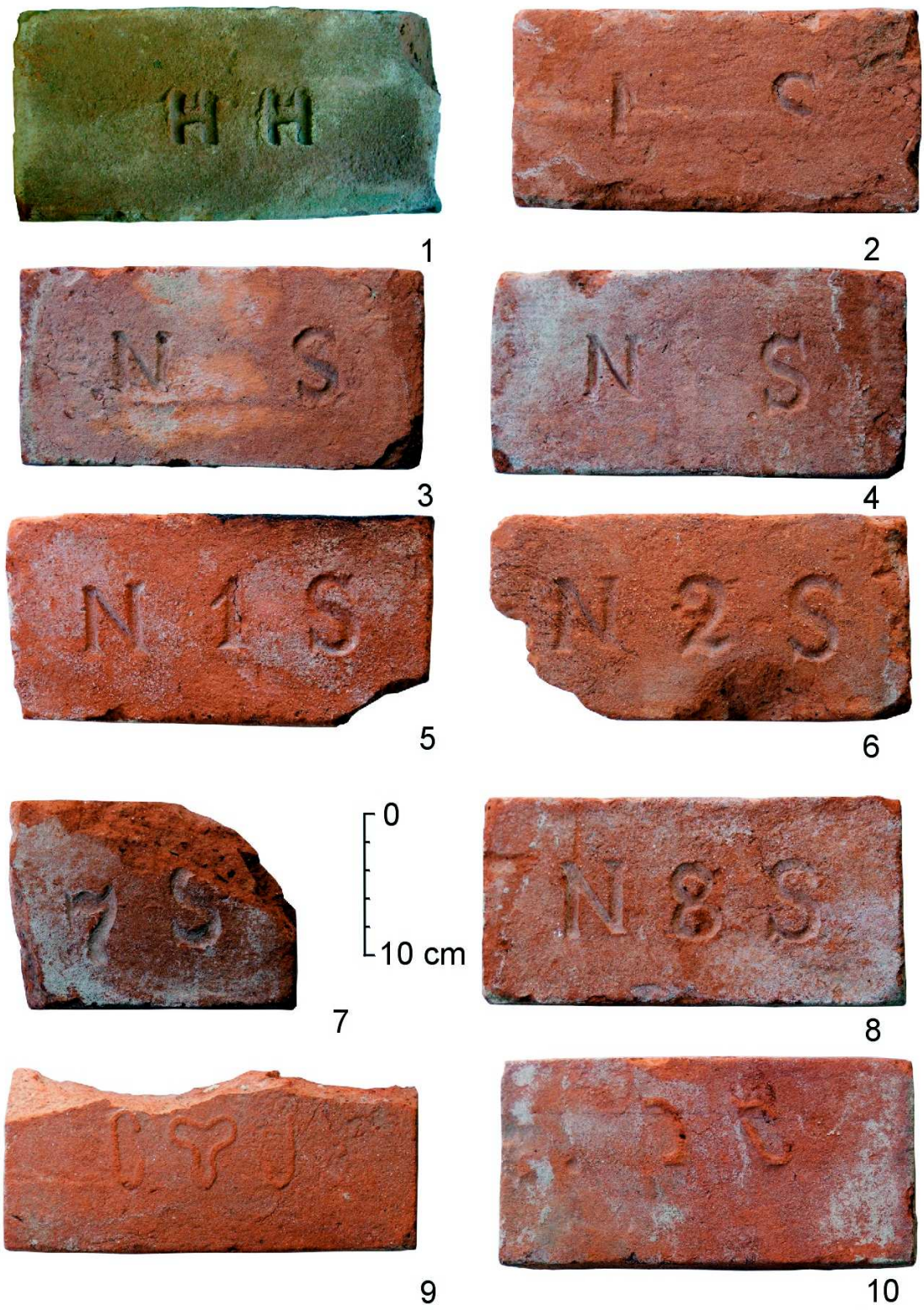

Tab. 30 1 – Kopčany, Kačenárňa; 2–10 – Zohor. Foto: 1 – M. Čurný; 2–10 – P. Nagy